

WWF

REPORT

2016

**AZƏRBAYCANDA ŞİRİN SU EKOSİSTEMLƏRİNİN MÜHAFİZƏSİNİ VƏ
ONLARDAN İSTİFADƏNİ TƏNZİMLƏYƏN HÜQUQİ ÇƏRÇİVƏLƏRİN
AVROPA İTTİFAQININ MÜVAFİQ EKOLOJİ QANUNVERİCİLİYİNƏ
UYĞUNLUĞUNA DAİR TƏDQIQAT**

MİLLİ HESABAT

2016

Federal Ministry for the
Environment, Nature Conservation,
Building and Nuclear Safety

**Umwelt
Bundesamt**

Bu sənəd regional layihənin - "Cənubi Qafqazda şirin sulu ekosistemlərin mühafizəsi üçün strategiyaların işlənilib hazırlanmasında Hökumətlərə Təvsiyə" layihəsinin məhsuludur. Layihə Almaniyanın Ətraf Mühit, Təbiətin Qorunması və Nüvə Təhlükəsizliyi üzrə Federal Nazirliyi (BMU) tərəfindən maliyyələşdirilir və Almaniyanın Federal Ətraf Mühit Agentliyi (UBA) tərəfindən dəstəklənir. Bu sənəddə ifadə olunan müəlliflərin fikirləri mütləq şəkildə donor təşkilatının mövqeyini əks etdirmək mənasını daşımır.

Müəlliflər:

Rafiq Verdiyev, f.d., Su Eksperti və UNECE-nin Su Konvensiyasının büro üzvü və Ətraf mühitin idarəçiliyi sahəsində bir çox beynəlxalq təşkilatların üzvü, Avropa İttifaqı, ABŞ-ın Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAID), Dünya Bankı, Asiya İnkişaf Bankı, UNEP, UNECE, NATO SfP, BMT-nin İnkişaf Proqramı (UNDP), Qlobal Ekoloji Fond (GEF) tərəfindən maliyyələşdirilən layihələrin əsas və ölkə su eksperti kimi 15 illik təcrübəyə malikdir.

Kristofer Hedley, Beynəlxalq Konsultant. İxtisaslı hüquqşünas və Beynəlxalq Təbiətin Mühafizəsi Birliyi (IUCN) Ekoloji Qanunvericilik Komissiyasının üzvü, Avropa İttifaqı və beynəlxalq ekoloji qanunvericilik üzrə və 40-dan artıq ölkədə ətraf mühitin və təbii ehtiyatların idarə olunması üzrə təxminən 20 illik təcrübəyə malikdir.

© 2015 Ümumdünya Təbiəti Mühafizə Fondu (WWF Azərbaycan, WWF, Qafqaz Proqram Ofisi, WWF Almaniya)

Bütün hüquqlar qorunur.

Ön səhifədəki foto: Göygöl gölü, Azərbaycan ©H. Muller

Dizayn:David Qabuniya

Abbreviaturalar	iv
Giriş	v
Metodologiya	vi
Qısa icmal	1
1-ci Hissə Tarixçə/Ümumi Məlumat	4
1.1 Azərbaycanca Su Sektoru	4
1.2 Əsas Təhlükələr, Çətinliklər və İmkanlar	5
1.3 Milli Siyasi və Qanunverici Məzmun	6
2-ci Hissə Beynəlxalq və Avropa Hüquqi Çərçivəsi	8
2.1 Beynəlxalq Su Konvensiyaları	9
2.2 Beynəlxalq Mühafizə Konvensiyaları	9
2.3 Beynəlxalq Ekoloji Konvensiyalar	10
2.4 Avropa İttifaqının Qanunvericiliyi	11
2.5 Digər Qanunvericilik	12
2.6 Avropa İttifaqı qanunvericiliyinə uyğunlaşma	12
3-cü Hissə Milli Qanunvericilik və Siyasət	13
3.1 Su Çərçivə Direktivi ilə uyğunluq	13
3.2 Şəhər Çirkab Sularının Təmizlənməsi Direktivi ilə uyğunluq	20
3.3 Ekoloji keyfiyyət standartlarına uyğunluq	22
3.4 Azot Direktivinə uyğunluq	23
3.5 Daşqın Direktivinə uyğunluq	23
3.6 Quşlar və Təbii Məskənlər haqqında Direktivlərə uyğunluq	24
3.7 Digər qanunvericiliyə uyğunluq	26
4-cü Hissə Xülasə və Təvsiyələr	29
4.1 Şərhlər və Mülahizələr	29
4.2 Təvsiyələr	32

ABBREVIATURALAR

AAKSQMS	Afrika – Avrasiya Köçəri Su Quşlarının Qorunmasına dair Saziş
QD	Quşlar üzrə Direktiv
Bern Konvensiyası	Avropanın Vəhşi Təbiəti və Təbii Canlılarının Qorunmasına dair Avropa Şurasının Konvensiyası
BMK	Biomüxtəliflik üzrə Konvensiya
KNK	Köçəri Növlər haqqında Konvensiya
ƏMTQ	Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi
EKSD	Ekoloji Keyfiyyət Standartları Direktivləri
Aİ	Avropa İttifaqı
DD	Daşqınlar üzrə Direktiv
CD	Canlılar üzrə Direktiv
ÇES	Çoxtərəfli ekoloji saziş
AD	Azot Direktivi
AHZ	Azota Həssas Zona
Ramsar Konvensiyası	Xüsusi Suda üzən Quş növləri üçün Beynəlxalq Əhəmiyyətə Malik Bataqlıqlar haqqında Konvensiya
SEQ	Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə
ETTMTQ	Elmi, Texniki və Texnoloji Məsləhət üzrə Tabeli Qurum
UBA	Federal Ətraf Mühit Agentliyi (Almaniya)
BMT	Federal Ətraf Mühit
BMT-nin Su Axınları Konvensiyası	Beynəlxalq Su Axınlarının Qeyri-Naviqasiya Məqsədli İstifadəsi Qanunvericiliyi haqqında BMT Konvensiyası
UNECE	BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyası
UNECE Su Konvensiyası	Transsərhəd Su Axınlarının və Beynəlxalq Göllərin Qorunması üzrə UNECE Konvensiyası
ŞÇSTD	Şəhər Çirkab Sularının Təmizlənməsi Direktivi
SÇD	Su Çərçivə Direktivi
ÜDİS	Ümumdünya Dayanıqlı İnkişaf Sammiti
SEİQ	Su Ehtiyatlarının İdarəçiliyi Qurumu
SİEA	Sudan İstifadə Edənlər Assosiasiyası

GİRİŞ

Bu tədqiqat Cənubi Qafqaz Ölkələrində Şirin Sulu Ekosistemlərin Mühafizəsini və Su Ehtiyatlarından İstifadəni Tənzimləyən Hüquqi Çərçivələrin Avropa İttifaqının müvafiq Qanunvericiliyinə Uyğunluğuna dair Tədqiqat layihəsinə əsasən hazırlanmış Milli Hesabatlardan (Ermənistan, Azərbaycan, Gürcüstan) biridir. Tədqiqat regional layihə - Cənubi Qafqazda şirin sulu ekosistemlərin mühafizəsi üçün strategiyaların işlənilib hazırlanmasında Hökumətlərə Təvsiyə layihəsi çərçivəsində həyata keçirilir. Layihə maliyyə baxımından Almaniyanın Federal Ətraf Mühit Agentliyi (UBA) tərəfindən dəstəklənir, Ümumdünya Təbiəti Mühafizə Fondunun Almaniya Bölməsi (ÜTMF - WWF) tərəfindən idarə olunur və ÜmumdünyaTəbiəti Mühafizə Fondunun Qafqaz Proqram Ofisi, WWF Ermənistan və WWF Azərbaycan tərəfindən həyata keçirilir.

Regional layihənin məqsədi (i) Cənubi Qafqazda (Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan) şirin suların mühafizəsi və istifadəsini tənzimləyən mövcud milli qanunverici çərçivələri nəzərdən keçirmək; (ii) onların Avropa İttifaqının müvafiq qanunvericiliyinə uyğunluğunu təhlil etmək; (iii) təhlil edilmiş milli qanunverici çərçivələrin Avropa İttifaqının müvafiq qanunvericiliyinə davamlı uyğunlaşdırılması üzrə tövsiyələr işləyib hazırlamaqdır. Layihə həmçinin diqqətini Cənubi Qafqazda transsərhəd şirin su ekosistemlərinin qorunması üzrə regional əməkdaşlığın gücləndirilməsinə yönəldəcəkdir.

Cənubi Qafqaz Ölkələrində Şirin Sulu Ekosistemlərin Mühafizəsini və Su Ehtiyatlarından İstifadəni Tənzimləyən Hüquqi Çərçivələrin Avropa İttifaqının müvafiq Qanunvericiliyinə Uyğunluğuna dair Tədqiqat Üç Milli Hesabatdan (Ermənistan, Azərbaycan, Gürcüstan) və bir Regional Hesabatdan ibarətdir.

METODOLOGİYA

Bu hesabat Azərbaycanda şirin su biomüxtəlifliyinin mühafizəsi üzrə qanunverici və idarəçilik mexanizmləri ilə Avropa İttifaqındakı mexanizmlər arasında uyğunluğu qiymətləndirir. Avropa İttifaqının çərçivələri təkə şirin su ekosistemlərinin idarəçiliyi üçün kompleks və təfəssilatlı sistem nümayiş etdirmir eləcə də özlüyündə transsərhəd su və/və ya ekoloji əməkdaşlıq üzrə beynəlxalq sazişlərdə müəyyənləşdirilmiş beynəlxalq səviyyədə razılaşdırılmış standartlara və prinsiplərə əsaslanır, hansı ki müvafiq sazişlərə Tərəf olduğu və yaxud Tərəf olmağı arzu etdiyi dərəcədə Azərbaycana da şamil olunur.

Bu tədqiqat şirin su ekosistemlərinin səmərəli mühafizəsini dəstəkləmək üçün zəruri olan tələblərə diqqət yetirərək, milli qanunvericiliyin, siyasətin və institusional quruluşların Avropa İttifaqının iki qrup qanunvericiliyinə uyğunluğunu nəzərdən keçirir:

1. Su Çərçivə Direktivi (SÇD), o cümlədən SÇD tərəfindən nəzərdə tutulan inzibati tədbirlərə uyğunluğun qiymətləndirilməsi və çay hövzəsinin planlaşdırılması və idarəçiliyi yanaşmalarına əsasən görülməli əsas tədbirlər; əlavə olaraq bəzi spesifik Direktivlərə, o cümlədən şəhər çirkab suları, ekoloji keyfiyyət standartları, azot və dəşqinlər üzrə direktivlərə diqqət yetirilir; və
2. Əsas ekoloji qanunvericilik – Təbii Məskənlər və Quşlaq haqqında Direktivlər və Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMTQ), Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə (SEQ) və ətraf mühitə dair informasiya əldə etmək haqqında Direktivlər.

Hazırkı hesabatın miqyasını, Avropa İttifaqının qanunvericiliyinin ümumi kompleksliyini və səviyyəsini, Azərbaycanda bu sahələrdə qanunvericiliyin inkişafının hazırkı mərhələsini və Ermənistan və Gürcüstanda digər hesabatlar vasitəsilə standart metodologiya təmin etmək ehtiyacını nəzərə alaraq, Avropa İttifaqı qanunvericiliyinin təhlilinin zəruriliyi yüksəkdir və Cənubi Qafqazda qanunvericiliyin inkişafının gələcək bünövrəsini formalaşdırma biləcək əsas və indikativ tədbirlərə diqqət cəmləşdirir. Əsas və indikativ tədbirlər SÇD-nə əsasən çay hövzəsinin idarəçiliyi üzrə əsas institusional təsisatların yaradılması; suların yaxşı ekoloji keyfiyyətinə (yaxşı statusa) nail olmaq üçün tədbirlərlə, o cümlədən ekoloji qanunvericiliyə əsasən mühafizə (qorunma) tədbirləri və/və ya ekoloji təhlükələri və təsirləri məhdudlaşdırmaqla həyata keçirilən tədbirlərlə əlaqədardır.

Təhlil üçün seçilmiş hər bir əsas element üzrə uyğunluğun ümumi səviyyəsini vurğulamaq üçün müqayisə prosesindən istifadə olunmuşdur. Bu müqayisə üç əsas addım vasitəsilə aparılmışdır:

1. ci Addım: Ekvivalent milli qanunvericilik mövcuddurmu?
2. ci Addım: Avropa İttifaqının öhdəliyinə milli qanunvericilikdə qismən və ya geniş səviyyədə əməl edilirmi?
3. cü Addım: Avropa İttifaqının öhdəliyinə milli səviyyədə həyata keçirilməmiş qismən və ya geniş səviyyədə əməl edilirmi (və ya buna potensialı varmı)?

Bu baza kriteriyalara qarşı müqayisə aşağıdakı kimi tətbiq edilmişdir:

Az Ekvivalent	Müqayisə olunan Aİ tədbirlərinin əhatə olunduğu qanunvericilik yoxdur, yaxud eyni tipli tədbirləri əhatə edən qanunvericilik mövcuddur yaxud spesifik müddəalar Avropa İttifaqı qanunvericiliyində mövcud olan tədbirlərə uyğun gəlmir. Sıx ekvivalentliyə nail olmaq tamamilə yeni qanunvericiliyin tətbiqini şərtləndirəcəkdir.
Qismən Ekvivalent	Müqayisə olunan Aİ qanunvericiliyində mövcud olan eyni tip tədbirləri özündə ehtiva edən qanunvericilik var və Aİ tədbirlərinin elementlərindən bəziləri milli tədbirlərdə müəyyənləşdirilə bilər. İcra məhdud ola bilər. Sıx ekvivalentliyə nail olmaq üçün mövcud qanunvericiliyə düzəlişlərin edilməsi və/və ya icranı təkmilləşdirmək üçün institusional, inzibati, yaxud potensialın gücləndirilməsinə ehtiyac ola bilər.
Sıx ekvivalent	Müqayisə olunan Aİ qanunvericiliyində mövcud olan eyni tip tədbirləri özündə ehtiva edən qanunvericilik var və Aİ tədbirlərinə oxşar nəticələrə nail olması güman edilən və ya əksər hallarda nail olan elementlər milli qanunvericilikdə müəyyənləşdirilə bilər. Sıx ekvivalentliyə nail olmaq üçün düzəlişlər hələ də güman edilə bilər, lakin milli səviyyədə icra prosesinin effektivə mühüm təsir göstərmir.

QISA İCMAL

Azərbaycan Respublikasının ərazisi Rusiya ilə şimalda Samur Çayı boyunca, Gürcüstanla qərbdə, Ermənistanla qərb və cənub-qərbdə və İran və Türkiyə ilə cənubda həmsərhəddir. Ölkənin su ehtiyatları Cənubi Qafqazın digər ölkələri ilə müqayisədə məhduddur (ildə adambaşına min kub metr sudan az), lakin biomüxtəlifliklə zəngindir. Əsas su hövzələri çaylardan, göllərdən, su anbarlarından və buzlaqlardan ibarətdir. Su ehtiyatlarının təxminən 60-70 faizi transsərhəd şəbəkələrin tərkib hissəsidir.

Bütün səth sularının kəmiyyəti və keyfiyyəti – xüsusən də ən böyük iki transsərhəd çaylar: Kür və Araz çaylarında ekoloji vəziyyətlə bağlı bir sıra narahatedici məqamlar mövcuddur. Su ehtiyatlarının idarəçiliyi ilə əlaqədar məsələlər arasında bunlar daha çox nəzərə çarpandır: institusional çərçivə ilə bağlı problem, artan su çatışmazlığı, su keyfiyyətinin pisləşməsi, daşqınlar da daxil olmaqla su ilə əlaqədar təhlükələr və kənd təsərrüfatı, sənaye və şəhərlərin inkişafının təsirləri. Su ilə bağlı ekoloji problemləri həll etmək üçün müxtəlif qanunvericilik, siyasi strategiyalar və inzibati strukturlar mövcuddur. Azərbaycanda həm su qanunvericiliyi və həm də ətraf mühitlə bağlı qanunvericilik geniş çeşidli milli siyasi istiqamətlər, proqramlar və tədbirlər planlarından əlavə olaraq, həm də kompleks silsilə qanunvericilik aktlarına və hüquqi standartlara əsaslanır. Bununla belə, bu fakt qəbul edilir ki, hər iki sahədə qanunvericiliyi gücləndirmək üçün əlavə işlərin görülməsinə ehtiyac vardır.

Bu hesabat milli qanunvericilik, siyasət və institusional tədbirlərin Su Çərçivə Direktivi və onunla əlaqədar digər Direktivlərlə uyğunluğunu nəzərdən keçirərək, əsas diqqəti şirin su ekosistemlərinin mühafizəsinə səmərəli dəstək göstərmək üçün ehtiyac duyulan tələblərə yönəldir. Bu icmala Su Çərçivə Direktivində (SÇD) nəzərdə tutulan inzibati tədbirlərə uyğunluğun qiymətləndirilməsi və çay hövzəsinin planlaşdırılması və idarəçiliyi fəaliyyətlərinə əsasən yerinə yetiriləcək əsas tədbirlər daxildir. Daha sonra su ilə əlaqədar bir sıra spesifik Direktivlərə, o cümlədən şəhər çirkab suları, ekoloji keyfiyyət standartları, azot turşuları və daşqınlarla əlaqədar Direktivlərə yönəldiləcəkdir.

Su Çərçivə Direktivi ilə uyğunluq

Səlahiyyətli Qurumun Təyinatı	Qismən Ekvivalent
Beynəlxalq çaylar, göllər və sahilyanı sular üzrə inzibati tədbirlərin və quruluşların təşkili	Qismən Ekvivalent
Çay hövzəsi rayonlarının müəyyənləşdirilməsi	Az Ekvivalent
Çay hövzəsi rayonlarının səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təhlili	Az Ekvivalent
Su keyfiyyətinin monitorinqi üçün proqramların təşkili	Qismən Ekvivalent
Çay hövzəsinin idarəçiliyi planlarının hazırlanması	Az Ekvivalent
Tədbirlər proqramının hazırlanması	Az Ekvivalent

Azərbaycanda su idarəçiliyi hazırda çay hövzəsi rayonları əsasında təşkil edilməmişdir. Beynəlxalq layihələr üzrə aparılan iş çərçivəsində ərazinin hövzə rayonlarına bölünməsi nəzərdən keçirilir, lakin bu təkliflərin Hökumət tərəfindən qəbul edilərək təsdiqlənməsinə ehtiyac olacaqdır və inzibati və institusional dəyişikliklər, eləcə də qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliklərə bilər. Çay hövzəsinin integrasiyalı idarəçiliyini həyata keçirmək üçün ilk növbədə Azərbaycanda çay hövzəsi rayonlarını təyin etmək lazımdır. Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ətraf mühitinə Mühafizəsi Layihəsi çərçivəsində təklif edilən çay hövzəsi rayonları hökumət tərəfindən nəzərdən keçirilə bilər.

Çay hövzəsinin hövzə prinsipinə əsasən idarəçiliyinin Azərbaycanda baş vermədiyini nəzərə alaraq, Avropa İttifaqı qanunvericiliyində bu çərçivəyə düşən bir çox təcrübələr və prosedurlar (misal üçün, çay hövzəsi rayonlarını müəyyənləşdirmək və təhlil etmək, çay hövzəsinin idarəçiliyi planlarını və tədbirlər proqramını işləyib hazırlamaq və s.) da Azərbaycanda həyata keçirilmir. Bundan əlavə, dövlət qurumlarının səlahiyyətləri qanunvericilikdə müəyyənləşdirildiyi halda, Avropa İttifaqının SÇD-nə müvafiq olaraq çay hövzəsinin idarəçiliyi üzrə müvafiq rəsmi "səlahiyyətli qurum" yoxdur. Dövlət qurumlarının su və ətraf mühit məsələlərinə aid səlahiyyətlərinin aydınlaşdırılmasına və bu sahələrdə integrasiyalı idarəçiliyin gücləndirilməsinə (müxtəlif Çay Hövzəsi Rayonlarında Hövzə İdarəçiliyi Təşkilatlarının və İctimai Hövzə Şuralarının yaradılmasına və s.) ehtiyac vardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, tezliklə su qanunvericiliyinə beynəlxalq (Avropa İttifaqının) qanunvericiliyə müvafiq olaraq bəzi düzəlişlər ediləcəkdir, belə ki, hazırda bu istiqamətdə iş gedir.

Praktiki olaraq bəzi dövlətlərarası əməkdaşlığın (o cümlədən İran-Azərbaycan Komissiyası, Samur çayı ilə əlaqədar Azərbaycan-Rusiya əməkdaşlığı kimi "müvafiq inzibati və idarəçilik tədbirlərinin formalaşdırılması" kimi, həmçinin

tezliklə Gürcüstanla su ehtiyatları üzrə əməkdaşlığa dair rəsmi sənədlər imzalanacaqdır) mövcudluğuna baxmayaraq, regionda beynəlxalq əməkdaşlıq tam səviyyədə deyildir və kompleks çay hövzəsinin idarəçiliyi yanaşması tətbiq olunmur. Həmçinin, transsərhəd əməkdaşlıq formalarının yaradılmasına dair heç bir spesifik çərçivə yoxdur.

Monitoring proqramlarına ehtiyac su qanunvericiliyi çərçivəsində qəbul edilmişdir və uyğun monitoringlər aparılır. Rəsmi şəkildə bunlar spesifik çay hövzələrində müəyyənləşdirilmiş xüsusi su obyektləri ilə əlaqələndirilməmişdir, lakin insan fəaliyyətlərinin təsirinə məruz qalan və şəhərlərin aşağısında yerləşən bütöv çay rejiminin və yaxud çirklənmənin (çox zaman həm də yuxarı axının) monitoringini aparmq üçün tərtib olunmuşdur, buna baxmayaraq, iki çay hövzəsində SÇD-nə uyğun monitoring proqramları əsasında pilot layihələr işlənib hazırlanır. Lakin praktikada monitoring proqramları texniki və maliyyə potensialının çatışmazlığına görə məhduddur.

Şəhər Çirkab Su Direktivi

Şəhər Çirkab Sularının toplanması və təmizlənməsinin vəziyyətinin qiymətləndirilməsi	Az Ekvivalent
Həssas ərazilərin və aqqlomerasiyaların müəyyən edilməsi	Az Ekvivalent
Qabaqcıdan tənzimlənmə və yaxud icazə sistemlərinin yaradılması	Qismən Ekvivalent
Monitoring proqramları	Az Ekvivalent

Su təchizatı və kanalizasiya üzrə qanunvericiliyin çoxdan bəri mövcud olmasına baxmayaraq, bu, şəhər çirkab sularının toplanması və təmizlənməsinin vəziyyətini qiymətləndirməyə dair tələbləri ehtiva etmir. Hazırda şəhər çirkab sularının təsirinə həssas olan ərazilərin müəyyənləşdirilməsi və yaxud müxtəlif miqyaslı aqqlomerasiyaların təsirini qiymətləndirmək sisteminin yaradılması məqsəduyğundur.

Hazırda hər hansı bir sektordan şəhər çirkab sularına görə xərclər və cərimələrin tutulmasının tənzimləyən heç bir lisenziyalasdırma və ya icazə sistemi lazımi səviyyədə deyildir, bununla belə mövcud lisenziyalasdırma çərçivəsinin şəhər çirkab sularına da şamil edilməsi nəzərdə tutulur. Axıdılan şəhər çirkab sularını monitoring etmək üçün müvafiqsistemin olması vacibdir

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda işçi qrup şəhər çirkab sularının idarəçiliyinə dair yeni qanunvericilik aktlarının layihəsini hazırlayır. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Azərsu ASC və digər təşkilatlar bu sahədə qanunvericiliyin beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdirilməsi üzrə birgə çalışırlar.

Ekoloji keyfiyyət standartları

Ekoloji keyfiyyət standartlarının su obyektlərinə tətbiq edilməsi	Qismən Ekvivalent
---	-------------------

Səth sularına münasibətdə ekoloji keyfiyyət standartlarının sulara tətbiqi sistemi mövcud deyildir, lakin onlar Sovetlər Birliyinin köhnə və elementar çirklənmə indeksinə əsaslanır və istənilən halda sulara Su Çərçivə Direktivinin tələb etdiyi kimi geniş şəkildə tətbiq olunmur (mısal üçün, onlar SÇD-nin "prioritet" (çirkləndirici) maddələr siyahısı və onların cəmləşmələrdə müvafiq hədləri kimi geniş deyildir).

Azot Direktivi

Çirklənmiş suların müəyyənləşdirilməsi və azota həssas ərazilərin təyinatı	Az Ekvivalent
Azot təsirinə həssas zonalar üçün tədbirlər planlarının və qabaqcıl kənd təsərrüfatı təcrübələrinə dair məcəllələrin yaradılması	Az Ekvivalent
Monitoring proqramı	Az Ekvivalent

Hazırda Azərbaycanda heç bir ekvivalent təcrübənin olmadığı güman edilir. Azot maddələrinin müəyyən monitoringinin mövcud olmasına baxmayaraq, bu, azot üzrə rəsmi monitoring proqramının tərkib hissəsi deyildir və azot brləşmələrinin idarə edilməsi sistemi ilə əlaqələndirilməmişdir. Azota Həssas Zonalar təyin olunmamışdır və heç bir idarəçilik planı və yaxud qabaqcıl praktika təlimatı işlənib hazırlanmamışdır. Bu məsələləri tənzimləyən mövcud təşəbbüslərin genişləndirilməsinə və rəsmi şəkildə həyata keçirilməsinə ehtiyac vardır.

Daşqınlar üzrə Direktiv

İlkin daşqın qiymətləndirməsinin aparılması	Az Ekvivalent
Daşqın təhlükəsi xəritələrinin, daşqın riski xəritələrinin və daşqın risklərinin idarəçiliyi planlarının hazırlanması	Az Ekvivalent

Daşqınların qarşısının qalınması və daşqınlara cavab sahəsində kompleks qanunvericilik mövcuddur. Bununla belə, lazımi inteqrasiyalı planlaşdırma, risk qiymətləndirməsi və idarəetmə strategiyası yoxdur ki, bu da daşqın hallarının biomüxtəlifliyə təsirlərinin müəyyənəşdirilməsi və onların azaldılması qabiliyyətinə maneçilik törədir. Həmçinin, daşqın qiymətləndirilməsinin aparılması və daşqın risklərinin xəritələşdirilməsi üzrə də az iş görülmüşdür.

Quşlar və Təbii Məskənlər haqqında Direktiv

Növlər və təbii məskənlər üçün mühafizə olunan ərazilərin təyinatı	Qismən Ekvivalent
Şirin su sahələri üzrə mühafizə olunan ərazilərin reyestrinin yaradılması	Az Ekvivalent

Azərbaycanda biomüxtəlifliyin qorunması kifayət qədər geniş həcmdə həyata keçirilir və qanunvericilik vasitəsilə mühafizə olunan ərazilərin kompkes və adaptasiya oluna bilən sistemi verilmişdir. Mühafizə olunan ərazilərin təyinatının Canlılar Aləmi haqqında Direktivin məqsədlərinə və kriteriyalarına tam şəkildə uyğun gəlməməsinə və Avropa İttifaqının qanunvericiliyində mövcud olan qoruyucu tədbirlərin tam olaraq təkrarlanmamasına baxmayaraq, Azərbaycandakı ümumi çərçivə Avropa İttifaqının çərçivəsi ilə çox da uyğunsuzluq təşkil etmir və Dövlət nəzarəti və yaxud ikinci dərəcəli normativ aktlar vasitəsilə ciddi nəzarət potensialı mövcuddur. Şirin su ekosistemlərinin mühafizəsini gücləndirmək üçün əsas şirin su biomüxtəlifliyi ərazilərinə, şirin su biomüxtəlifliyinin davamlı mövcudluğu və dayanıqlılığı üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olan, lakin hazırda qorunmayan sahələrin təyin edilməsinə ayrıca diqqət yetirilməlidir. Milli əhəmiyyətli sahələr kimi müəyyənəşdirilmək üçün sahələrin sənədləşdirilməsi üzrə seçim kriteriyalarının yaradılması bu işi asanlaşdırır bilər.

Çayların Xüsusi Mühafizə olunan Təbiət Ərazilərinin sərhədlərinə düşən hissələri qanunvericiliyin ümumi tələblərinə uyğun olaraq qorunur və bu yanaşma tətbiq olunursa, sahələrin heç bir rəsmi reyestri çox güman ki yoxdur və eləcə də təbiətin mühafizəsi qanunvericiliyinin və su qanunvericiliyinin bir-biri ilə əlaqələndirilməsini təmin edəcək formal mexanizm mövcud deyildir.

Digər qanunvericilik aktları

Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi	Az Ekvivalent
Strateji ekoloji qiymətləndirmə	Az Ekvivalent
İctimai iştirakçılıq və informasiya əldə etmək	Qismən Ekvivalent

Hazırkı qanunvericilik Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsinə (ƏMTQ) dair məhdud prosedurlar təmin edir, lakin bu, Avropa İttifaqının Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi Direktivinin və yaxud Espoo Konvensiyasının məqsəd və kriteriyalarına cavab vermir. Hazırda layihəsi hazırlanan yeni qanunvericilik aktları bu alətləri yaxından əks etdirir, lakin daha sıx şəkildə ekvivalent olması üçün əlavə təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır.

Hazırda strateji ekoloji qiymətləndirməni aparmaq üçün heç bir qanun və yaxud digər prosedur mövcud deyildir.

Azərbaycanda informasiya azadlığı və informasiya, o cümlədən ekoloji informasiya əldə etməyə dair nisbətən geniş qanunverici çərçivə mövcuddur, buna baxmayaraq Avropa İttifaqı və digər beynəlxalq konvensiyaların çərçivəsindəki ekvivalent qanunvericiliyin tələblərini yalnız qismən əks etdirir və açıq idarəçilik sistemi təşkil etməmişdir. Ekoloji informasiya və xüsusən də ictimaiyyətin iştirakına gəldikdə, ictimaiyyət üçün qanunla müəyyən edilmiş hüquqlar vardır və informasiya sorğularına cavab vermək və yaxud ətraf mühitə dair qərar vermə prosesində iştirak üzrə mükəmməl bir spesifik prosedura ehtiyac vardır.

Tövsiyələr

Təvsiyə 1 | Çay hövzəsinin idarəçiliyi üçün gələcəyə baxış və strategiya hazırlamaq.

Təvsiyə 2 | Çay hövzəsinin idarəçiliyi üzrə ilkin tədbirlər görmək.

Təvsiyə 3 | Qanunverici sənədlərdə islahatlar aparmaq.

Təvsiyə 4 | Su monitorinqi proqramlarını gücləndirmək.

Təvsiyə 5 | Azot birləşmələrini idarə etmək üçün sistemin təkmilləşdirilməsi.

Təvsiyə 6 | Daşqın və fəlakət risklərinin qiymətləndirilməsi və idarəçiliyini gücləndirmək.

Təvsiyə 7 | Şirin su məskənlərinin qorunması üçün qanunvericiliyə yeni dəyişikliklər və təyinatları nəzərdən keçirmək.

Təvsiyə 8 | Lisenziyalasdırma və nəzarət üzrə sistemi gücləndirmək.

Təvsiyə 9 | Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə və Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi üzrə hüquqi çərçivəni tamamlamaq.

1-Cİ HİSSƏ. ÜMUMİ MƏLUMAT

1.1 Azərbaycanda Su Sektoru

1.1.1 Azərbaycanda su ehtiyatları

Azərbaycan Respublikası 86,600 km² əraziyə malikdir və Xəzər Dənizi ilə dövlət sahilyanı sərhəddi vardır, həmçinin şimalda Rusiya ilə Samur çayı boyunca, şimal-qərbdə Gürcüstanla, qərbdə və cənub-qərbdə Ermənistanla, və cənubda İran və Türkiyə ilə həmsərhəddir. Xəzər dənizinin sahilboyu xətti Astara çayından Samur çayına qədər 825 km məsafədir.

Azərbaycanda 8359 çay var. Bunlardan əksəriyyəti kiçik qollardır, lakin buna baxmayaraq, ikisinin (Kür və Araz çayları) 500 km-dən artıq uzunluğu vardır. Kür Çayı hövzəsində 5141 çay və Araz Çayı hövzəsində 1177 çay vardır, bir sıra çaylar isə birbaşa olaraq Xəzər Dənizinə axır ki, onların da sayı 3218-dir. Ümumi çay şəbəkəsinin sıxlığı təxminən 0.36 km/km²-dir. Çaylardan əlavə, səth suları göllərdən, su anbarlarından və buzlaqlardan ibarətdir. Su ehtiyatlarının təxminən 67-70 faizi transsərhəd şəbəkələrdir.

Azərbaycanın su ehtiyatları Cənubi Qafqazın digər ölkələri ilə müqayisədə məhduddur və Kür çayı hövzəsinin su ehtiyatlarının yalnız 1/3-i Azərbaycanda formalaşır. Su təchizatı baxımından Azərbaycan təxminən hər km²-ə 100,000 m³/il su göstəricisi ilə dünyanın ən quru regionlarından biri hesab edilir, adambaşına illik su miqdarı isə 950-1,000 m³/ildir. Bundan başqa, su ehtiyatları qeyri-bərabər paylanmışdır, bəzi dağlıq bölgələrdə su ehtiyatları yetərlidir, bununla müqayisədə bəzi düzənliklərdə isə ciddi su qıtlığı mövcuddur.

1.1.2 Sudan iqtisadi məqsədlər üçün istifadə

Su sərfiyyatı və çirkab suları. 2005-ci ildə kənd təsərrüfatı, məişət və sənaye məqsədləri üçün ümumi su sərfiyyatı 11.5 km³ olmuşdur ki, bunun da 60-70%-i kənd təsərrüfatı, 20-25% digər iqtisadi fəaliyyətlər üçün, qalan hissəsi isə şəhərlərin və digər yaşayış məntəqələrinin su təchizatı üçün istifadə olunmuşdur. Su itkisi təxminən 3-4 km³ təşkil edir. Çirkab sularının illik əmələ gəlmə həcmi 0.57km³-dir. Əksər çirkab suları pambıqtəmizləmə, pambıq yağının istehsalı, balıq konservləşdirilməsi və üzüm emalından əmələ gəlir. Təxmini hesablanır ki, əmələ gələn çirkab sularının 18%-i təmizlənir.

Kənd təsərrüfatı. Kənd təsərrüfatı ölkənin sosial və iqtisadi inkişafı üçün vacibdir. Çünki gəlirlilik və əmək qabiliyyətli əhalinin təxminən 40%-nin məşğulluğunu təmin edir və eləcə də ev təsərrüfatlarına və milli qida təhlükəsizliyinə zəmanət verir. Azərbaycan özünün kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında suvarmadan yüksək dərəcədə asılıdır. Cəmi suvarılan ərazilərin sahəsi 1.4 milyon hektarı keçir ki, bu da ölkənin cəmi istifadə olunan kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlarının 30 faizini təşkil edir. İrriqasiya məqsədi ilə su 70% çaylardan götürülür, buna görə də suvarılan kənd təsərrüfatında sudan məhsuldar və səmərəli istifadəni genişləndirmək üçün mühüm imkanlar mövcuddur¹.

Cədvəl 1 illik su sərfiyyatı və suyun sektorlar üzrə bölgüsünə dair məlumat verir. 2013-cü il üzrə toplam su sərfiyyatı təxminən 12.5 milyard m³ olmuşdur ki, bunun da təqribən 8.230 milyard m³-i faydalı istifadə olunmuş və 4.28 milyard m³-i itkilərdən ibarət olmuşdur.

Cədvəl1 Kür çayından su sərfiyyatı və sektorlar üzrə istifadəsi

Su Sərfiyyatı (milyon m ³)	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2013
Cəmi su sərfiyyatı	11 100	12 050	12 270	11 700	11 425	11 566	12 500
Cəmi su istehlakı	6 580	8 600	8 370	7 880	7 640	7 720	8 230
bundan:							
Məişət məqsədli	450	520	360	350	380	400	310
Sənaye ehtiyacları üçün	2 315	2 360	2 160	2 040	1 640	1 740	2 060
İcməli su	82	61	50	41	46	54	53
Suvarma məqsədilə təchizat	3 820	5 710	5 840	5 475	5 590	5 500	5 750
Təkrar emal edilmiş və sonradan istifadə olunan suyun həcmi	1 875	2 225	2 080	2 490	1 890	1 790	2 185
Suyun ötürülməsi zamanı itkilər	3 050	3 460	3 900	3 850	3 785	3 850	4 280
Kanalizasiya sularının axıntıları	4 115	4 885	5 245	5 335	4 825	6 040	5 175

Mənbə: Məlumat Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC tərəfindən təqdim edilmişdir.

1. Məhsul istehsalının əksəriyyəti Kür-Araz çayları hövzəsinin ovalıq ərazilərindəki suvarılan torpaqlarda həyata keçirilir. Əksər bitkilərin məhsuldarlığı beynəlxalq standartlardan aşağıdır (Dünya Bankı, 2012).

Suvarma məqsədilə suyun təchizatı təxminən 5.75 milyon m³ təşkil edir ki, bu da istehlak olunan miqdarla müqayisədə (8.23 milyard m³) 70% deməkdir, cəmi sərf olunan su miqdarı (12.5 milyard m³) ilə müqayisədə isə 46% təşkil edir. İtkilər - əksər hallarda suyun irriqasiya, məişət və digər istifadə məqsədilə ötürülməsində və suvarılan torpaqlara verilməsində - kifayət qədər yüksəkdir – təxminən 35%.

İrriqasiya və drenaj şəbəkəsinin inkişafı: İrriqasiya Azərbaycanın həm kənd təsərrüfatı, həm də iqtisadiyyatı üçün vacib əhəmiyyətlidir, çünki o, Azərbaycanın əkilən torpaqlarının böyük hissəsinin su tələblərini ödəyir (Dünya Bankı 2012). Hazırda suvarılan ərazinin 1.45 milyon hektar olduğu bildirilir, cəmi becərilən sahələr isə təxminən 2.1 milyon ha təşkil edir². Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən, 2013-cü ildə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı üçün əkilən sahələrin ümumi həcmi 1.68 milyon hektar olmuşdur (o cümlədən dəmyə (yağış suları ilə suvarılan) ərazilər). Bundan 1.45 milyon hektarı irriqasiya infrastrukturu ilə təchiz olunmuşdur, 615 000 hektar ərazi müxtəlif səviyyədə şoranlaşmaya məruz qalmışdır: 60 000 hektar yüksək dərəcədə, 124 000 hektar orta dərəcədə, 431 000 hektar isə aşağı dərəcədə şoranlaşmışdır. Drenaj şəbəkəsinin cəmi uzunluğu 31000 km-dir və 1995-ci ildə suvarma üçün infrastrukturla təchiz edilmiş sahələrdə 600 000 hektarı əhatə edirdi.

Məişət, bələdiyyə və sənaye məqsədləri: Suyun içməli su və digər məişət məqsədləri üçün təchizatını təmin etmək üçün "Azərsu" ASC müxtəlif sət və səthaltı su mənbələrini hasil etmişdir. Kür çayının sularının ciddi şəkildə çirklənməsi səbəbindən Bakı şəhəri uzaq məsafələrdən gətirilən yaxşı keyfiyyətli su ilə təchiz edilir.

1.2 Siyasət və Qanunverici Kontekst

Azərbaycanda həm su qanunvericiliyi, həm də ətraf mühit üzrə qanunvericilik kompleks silsilə qanunverici aktlara və hüquqi standartlara əsaslanır. Əsas qanunlara bunlar daxildir: Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi (17 mart 1998-ci ildən qüvvədədir), Meliorasiya və İrriqasiya haqqında Qanun (26 sentyabr 1996), Su Təchizatı və Kanalizasiya haqqında Qanun (31 yanvar 2000), Hidrometereoloji fəaliyyət haqqında Qanun (25 avqust 1998) və Ətraf Mühitin Mühafizəsi haqqında Qanun (10 avqust 1999). Bundan başqa, Hökumət su və ətraf mühitin idarəçiliyi üzrə daha ətraflı qaydaları müəyyənləşdirən bir sıra qərarlar qəbul etmişdir, misal üçün bunlara ekoloji monitoring, su obyektlərinin istifadəsi və mühafizəsi, çirklənməyə nəzarət və s. haqqında qərarlar daxildir.

Qanunvericiliyin müddəalarından əlavə, suyun və ətraf mühitin idarəçiliyi həmçinin geniş çeşidli milli siyasi strategiyaların, proqramların və tədbirlər planlarının subyektidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı, təbii ehtiyatlardan, o cümlədən su ehtiyatlarından istifadə və ətraf mühitin mühafizəsinə dair kompleks dövlət proqramları və milli planlar təsdiq etmişdir. Bu proqramlara və planlara aşağıdakılar daxildir:

- Azərbaycan Respublikasında 2008-2015-ci illərdə yoxsulluğun azaldılması və dayanıqlı inkişaf üzrə Dövlət Proqramı, 15 sentyabr 2008, № 3043 (İkinci Proqram);
- Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı, 14 aprel 2009, № 80 (İkinci Proqram);
- Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı, 27 fevral 2014, № 118 (Üçüncü Proqram);
- Azərbaycan Respublikasında əhalinin 2008-2015-ci illərdə ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı, 25 avqust, 2008, № 3004 (İkinci Proqram);
- Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üzrə Kompleks Tədbirlər Planı, 28 sentyabr 2006, № 1697 (İkinci plan hazırlanır);
- Azərbaycan Respublikasında ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Proqram, 18 fevral 2003-cü il, № 1152 (əvvəlki Milli Fəaliyyət Planı 1998-ci ildə qəbul edilmişdir);
- Azərbaycan Respublikasında meşələrin bərpa edilməsi və artırılmasına dair Milli Proqram, 18 fevral 2003-cü il, № 1152;
- Azərbaycan Respublikasında yay-qış otlaqlarının, biçənəklərin səmərəli istifadə olunması və səhrələşmənin qarşısının alınmasına dair Dövlət Proqramı, 22 may 2004-cü il, № 222;
- Azərbaycan Respublikasında Hidrometereologiyanın İnkişafına dair Dövlət Proqramı, 28 yanvar 2004-cü il, № 62;
- Azərbaycan Respublikasında alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə Dövlət

2. İrriqasiya və Drenaj haqqında Əlavə D Azərbaycan torpaqlardan istifadəyə dair ətraflı məlumat verir.

Proqramı, 21 oktyabr 2004-cü il, № 462 (II Dövlət Proqramı hazırlanır);

- Azərbaycan Respublikasında 2010-2014-cü illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı, 6 aprel 2010-cu il, № 838 (II Proqram);
- Azərbaycan Respublikasında bioloji müxtəlifliyin qorunması və davamlı istifadəsinə dair Milli Strategiya və Fəaliyyət Planı, 24 mart 2006-cı il, № 1368;
- Azərbaycan Respublikasında kurortların 2009-2018-ci illərdə inkişafına dair Dövlət Proqramı, 6 fevral 2009-cu il, № 125.

Sosial-iqtisadi inkişaf və ətraf mühitin mühafizəsi problemlərindən başqa, bütün bu dövlət proqramları və milli planlar təbii ehtiyatların, o cümlədən su ehtiyatlarının, torpaq və meşə ehtiyatlarının səmərəli istifadəsi və dayanıqlı idarəçiliyi, səhrələşmə və iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə, torpaq və meşələrin eroziyasının azaldılması, suyun çirklənməsinin minimum endirilməsi və daşqınların və palçıqlı sellərin qarşısının alınması ilə əlaqədar məsələləri əhatə edir.

Su və ekoloji ehtiyatların idarəçiliyi üzrə məsələlərə bir sıra dövlət qurumları, ixtisaslaşmış institutlar və təşkilatlar cəlb olunmuşdur.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin (ETSN) su sektorunun idarəçiliyi, daşqınlar, palçıqlı sellər, subasma, torpaq sürüşmələri və təbii fəlakətlərə aid səlahiyyətləri vardır. Onun əsas funksiyalarına aşağıdakılar daxildir: su obyektlərinin istifadəsi və mühafizəsi üzrə dövlət proqramları hazırlamaq, onların icrasını təmin etmək; hidrometeorologiya xidmətini təşkil etmək; təkliflərin həyata keçirilməsinə nəzarət etmək və sair. Nazirliyin tərkibində su obyektlərinin qorunması və səmərəli istifadəsinə nəzarət edən bir sıra qurumlar, o cümlədən Ekologiya və təbiətdən istifadə siyasəti şöbəsi, Ətraf mühitin mühafizəsi idarəsi, Milli Hidrometeorologiya Departamenti, regional ərazi şöbələri və digər qurumlar fəaliyyət göstərir.

Fövqəladə Hallar Nazirliyi (FHN) ölkədə sel, daşqın, subasma, torpaq sürüşməsi və digər bu kimi təbii fəlakət hadisələrinin idarə olunması sahəsində lazımi, səlahiyyətə malikdir və müvafiq vəzifələr həyata keçirir.

FHN-nin Su Ehtiyatları Dövlət Agentliyi (SEDA) dövlət əhəmiyyətli su anbarının etibarlı mühafizəsini təmin edir, ölkədə su anbarlarının texniki vəziyyətinə muntəzəm nəzarəti həyata keçirir, su obyektlərinin, hidrotexniki qurğuların, su təchizatı sistemlərinin monitoringini aparır, su ehtiyatlarının idarə olunmasının təkmilləşdirilməsini həyata keçirir. Agentlik nazirliyin digər struktur bölmələri və müvafiq dövlət orqanları ilə birlikdə su obyektlərinin, hidrotexniki qurğuların və su təchizatı sistemlərinin fəvqəladə hallardan qorunmasında, qarşısının alınmasında və nəticələrinin aradan qaldırılmasında iştirak edir.

Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC Nizamnaməsinə müvafiq olaraq öz səlahiyyətləri daxilində su istehlakçılarını, su (ilk növbədə suvarma suyu) ilə təmin etmək, yerüstü su obyektlərinin istifadəsini, dövlət mülkiyyətində olan meliorasiya və irriqasiya sistemlərinin istismarını, mühafizəsini həyata keçirmək; su obyektlərindən götürülən suları müəyyən olunmuş qaydada bölüşdürmək və onlardan istifadəyə nəzarət edilməsini təşkil etmək, yerüstü su obyektlərinin istifadəsi, mühafizəsi və suların zərərli təsirinin qarşısının alınması üzrə təklifləri və yerüstü su obyektlərinin monitoring məlumatlarını aidiyyəti dövlət orqanlarına təqdim etmək, suların zərərli təsirinin qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə tədbirlər işləyib həyata keçirmək, sahilqoruyucu obyektlərin istismarını təşkil etmək kimi funksiyaları həyata keçirir.

“Azərsu” ASC qeyri-dövlət orqanı olaraq və müvafiq qurumları, törəmə müəssisələri ilə birlikdə ölkə miqyasında içməli su təchizatı və tullantı (kanalizasiya) sularının idarə olunması ilə məşğul olur.

Suların, ilk növbədə içməli suyun keyfiyyətinə dövlət nəzarətini **Səhiyyə Nazirliyi**, onun mərkəzi və yerli müvafiq qurumları həyata keçirir.

Azərbaycanın su sektorunda fəaliyyət göstərən dövlət və qeyri-dövlət orqanları arasında əlaqələndirməni və bütövlükdə sektora rəhbərliyi Nazirlər Kabineti və onun müvafiq şöbələri həyata keçirir.

1.3 Əsas Risklər, Çətinliklər və İmkanlar

Azərbaycanda qarışıq coğrafi, bioloji və iqlim şərtlərinin vəhdəti onun flora və faunasında mükəmməl dərəcədə müxtəlifliyin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Azərbaycanın biomüxtəliflik baxımından əhəmiyyəti son onillikdə əsas beynəlxalq konservasiya və təbiətin mühafizəsi qrupları tərəfindən birgə həyata keçirilmiş global biomüxtəliflik qiymətləndirmələrinə əsasən Yer üzünün 25 ən çox təhlükəyə məruz qalan və zəngin ekosistemlərindən biri kimi

“Qafqaz Ekoregionunun” tərkib hissəsi kimi beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmişdir. 2006-cı ildə Ümumdünya Vəhşi Təbiət Fondunun (WWF) digər beynəlxalq QHT-lər və fondlarla birlikdə əlaqələndirdiyi Qafqaz üzrə Ekoregional Konservasiya Planı dərc olunmuşdur və uzun illər bu sahədə biomüxtəlifliyin qorunması səylərini istiqamətləndirmək üçün istifadə olunmuşdur.

Bu zəngin biomüxtəlifliyin arasında şirin su və şirin sudan asılı olan yabanı həyat çox mühümdür. Azərbaycan Avropa və Rusiyadan cənuba – Afrika və Asiyaya köç edən bir çox növlər üçün vacib miqrasiya keçididir və Azərbaycanın gölləri və bataqlıqları ölkə ərazisindən köç edən və yaxud burda qışlayan çoxsaylı suda üzən quş növlərini cəlb edir. Məsələn, Kür-Araz ovalığında və düzənliyində bir sıra böyük su anbarları və təbii göllər köçəri və balalayan quş növləri üçün bataqlıq mühiti formalaşdırır, eləcə də bataqlıq bitkiləri toplusu yüzrlərlə, minlərlə ördəklər, qu quşları, qaşqaldaq və digər daimi və köçəri quşlar üçün yem təşkil edir. Bu bataqlıqlardan istifadə edən bir çox üzən quş növləri beynəlxalq səviyyədə məhv olma təhlükəsinə məruz qalan növlərdəndir. Şirin su biomüxtəlifliyinin digər tərkib hissəsinə yüzrlərlə balıq növü, o cümlədən Xəzər dənizindəki və çaylara və ölkə ərazisindəki digər su axınlarına köç edən əksər balıq növləri və suda-quruda yaşayan tısbağa, kərtənkələ və ilan növləri daxildir.

Bütün səth sularının kəmiyyəti və keyfiyyətinə, xüsusən də iki ən böyük transsərhəd çayların – Kür və Araz çaylarının ekoloji vəziyyətinə dair bir sıra narahatedici məqamlar mövcuddur. Mövcud məlumatlara əsasən Gürcüstan-Azərbaycan sərhədindəfenollar, neft məhsulları, metallar və sulfatlar üzrə maksimum yol verilən cəmləşmələrdən (MYVC) daha yüksək qiymətlər göstərir. Azərbaycana daxil olarkən Araz çayında mis, molibden və digər ağır metalların maksimum yol verilən cəmləşmələrindən (MYVC) yüz dəfələrlə artıq həcmdə göstəricilər əldə olunur. Su ilə əlaqədar təhlükələr – daşqınlar və quraqlıqlar tez-tez baş verərək insanların həyat və əmlakına ciddi ziyan vururlar.

Su ehtiyatlarının idarəçiliyinə dair problem və diqqət yetiriləcək məsələlər aşağıdakılardır: institusional çərçivə məsələləri, artan su çatışmazlığı, su keyfiyyətinin pisləşməsi, si ilə bağlı təhlükələr, o cümlədən daşqın və kənd təsərrüfatı aşağı məhsuldarlıq və sudan səmərəli istifadə. Kənd təsərrüfatı ölkənin sosial və iqtisadi inkişafı üçün xüsusilə strateji baxımdan əhəmiyyətli, çünki gəlirlilik və əmək qabiliyyətli əhəlinin təxminən 40%-nin məşğulluğunu təmin edir və eləcə də ev təsərrüfatlarına və milli qida təhlükəsizliyinə zəmanət verir. Həmçinin çaylardan götürülən suyun 70%-nin suvarma məqsədləri üçün istifadə edildiyindən kənd təsərrüfatı vacib sahədir, buna görə də suvarılan kənd təsərrüfatında sudan məhsuldar və səmərəli istifadəni genişləndirmək üçün mühüm imkanlar mövcuddur³.

Ölkənin müxtəlif ehtiyaclarının, o cümlədən ərzaq təhlükəsizliyi, məişət məqsədləri üçün yaxşı keyfiyyətli sudan istifadə, daşqınların idarə olunması və çay ekosistemlərinin sağlam şəkildə qorunub saxlanması kimi tələblərin ödənilməsində onun su ehtiyatlarından optimal istifadəni təmin etmək üçün hazırda mövcud olan inzibati-idarəçilik quruluşu gücləndirilməlidir. Su sektorunun institusional çərçivəsi inteqrasiyanın çatışmazlığından əziyyət çəkir və aidiyyəti qurumlar arasında bu istiqamətdə koordinasiya zəifdir. Xüsusi diqqət yetirilməli məsələ sektora dair məlumatın yaradılması və paylanması üçün müvafiq proqramın inşasının vacibliyidir.

resources in meeting its diverse needs including food security, good quality water for domestic purposes, managing floods and maintaining healthy river eco-systems. The water sector's institutional framework suffers from a lack of integration and that coordination among related authorities is weak. Of particular concern is the absence of a sector information generation and dissemination programme.

3. Məhsul istehsalının əksəriyyəti Kür-Araz çayları hövzəsinin ovalıq ərazilərindəki suvarılan torpaqlarda həyata keçirilir. Əksər bitkilərin məhsuldarlığı beynəlxalq standartlardan aşağıdır (Dünya Bankı, 2012).

2-Cİ HİSSƏ. BEYNƏLXALQ VƏ AVROPA HÜQUQİ ÇƏRÇİVƏSİ

Bu hesabat Azərbaycanda şirin su biomüxtəlifliyinin qorunması üzrə qanunverici və idarəçilik mexanizmləri ilə Avropa İttifaqında mövcud olan mexnizm arasında uyğunluğun səviyyəsini qiymətləndirir. Bununla belə, şirin su ekosistemlərinin mühafizəsini tənzimləyən hüquqi çərçivələrin təhlili üçün başlanğıc nöqtə müxtəlif beynəlxalq hüquqi qaydalar olmalıdır. Bu qaydalar təkcə beynəlxalq səviyyədə razılaşdırılmış standartları və prinsipləri təmsil etmir, eləcə də Avropa İttifaqının öz şirin su siyasətini həyata keçirmək üçün istinad etdiyi çərçivəni və Cənubi Qafqaz ölkələrinin müvafiq sazişlərə tərəf çıxdığı həddə qədər onlar üçün də çərçivə müəyyənləşdirir.

Şirin su ekosisteminin mühafizəsi üzrə beynəlxalq qaydalar üç geniş kateqoriyaya bölünür: beynəlxalq su konvensiyaları, konservasiya və biomüxtəliflik konvensiyaları və digər ekoloji konvensiyalar, misal üçün ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi üzrə. Ümumiyyətlə, Azərbaycanın bu tipli sazişlərdə iştirakı konservasiya/biomüxtəliflik və ekoloji konvensiyalar üçün yüksək qiymətləndirilir.

Cədvəl 2 | Beynəlxalq sazişlərdə iştirak

Alət (Çərçivə)	Status
Su konvensiyaları	
Sərhəddən keçən su axınlarının və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istifadəsi üzrə Helsinki Konvensiyası	2000
Sərhəddən keçən su axınlarının və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istifadəsi üzrə Konvensiyanın Su və Səhiyyə Protokolu	2002
Beynəlxalq Su axınlarından Qeyri-Naviqasiya məqsədli İstifadə Qanunu üzrə BMT Konvensiyası	-
Konservasiya / Biomüxtəliflik Konvensiyaları	
Avropa Vəhşi Təbiətinin və Təbii Canlıların Qorunması haqqında Konvensiya	14.04.2008
Bioloji Müxtəliflik haqqında Konvensiya	14.05.1993
Köçəri Növlər haqqında Konvensiya	01.03.2011
Afrika-Avrasiya Köçəri Su Quşlarının Qorunması üzrə Saziş	-
Xüsusiən Suda üzən Canlılar üçün Beynəlxalq Əhəmiyyətli Bataqlıqlar haqqında Konvensiya	06.11.1993
Digər Ekoloji Konvensiyalar	
Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası	14.05.1993
Transsərhəd Kontekstdə Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi haqqında Konvensiya	21.02.1997
- Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə haqqında Protokol	24.01.2001
İnformasiya Əldə etmək, Qərar qəbul Edilməsində İctimai İştirakçılıq haqqında Konvensiya	01.08.2001
İzah	Tərəf
	Qeyri-Tərəf / Yalnız İmzalayan

2.1 Beynəlxalq Su Konvensiyaları

Sudan istifadə və suyun idarəçiliyi üzrə beynəlxalq əməkdaşlıq üçün çərçivə müəyyənləşdirən əsasən iki beynəlxalq saziş vardır:

- **Transsərhəd Su Axınlarının və Beynəlxalq Göllərin Qorunması üzrə UNECE Konvensiyası** (UNECE Su Konvensiyası, yaxud Helsinki Konvensiyası), hansı ki Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasına üzv ölkələr arasında əsas diqqəti dayanıqlı inkişafa yetirməklə su ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsi vasitəsilə transsərhəd su axınlarının çirklənməsinin qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə əməkdaşlıq üçün çərçivə formalaşdırır; və
- **Beynəlxalq Su axınlarından Qeyri-Naviqasiya məqsədli istifadə Qanunu üzrə BMT Konvensiyası** (BMT-nin Su Konvensiyası), hansı ki “bir çox amillərlə bərabər artan tələbatlar və çirklənmə nəticəsində əmələ gələn və bir çox beynəlxalq su axarlarına təsir göstərən problemlər”in həlli işə məşğul olmaq məqsədi daşıyır (Preambula, abzas 4).

Hər iki Konvensiya transsərhəd suların idarəçiliyi və onlardan istifadə sahəsində əməkdaşlıqla əlaqədardır: misal üçün, Helsinki Konvensiyasına əsasən baza öhdəlik istənilən “transsərhəd təsirin” qarşısının alınması, ona nəzarət və miqyasının azaldılması üçün bütün müvafiq tədbirlərin görülməsidir,⁴ BMT-nin Su Konvensiyası isə “bir çox amillərlə bərabər artan tələbatlar və çirklənmə nəticəsində əmələ gələn və bir çox beynəlxalq su axarlarına təsir göstərən problemlər”in həlli işə məşğul olmaq məqsədi daşıyır (Preambula, abzas 4) və tərəflərdən bu su axarlarından və onların sularından istifadə ilə əlaqədar mühafizə, qorunma və idarəçilik tədbirlərini görməyi tələb edir.

Transsərhəd sular üzrə əməkdaşlıq məsələlərinə diqqət yetirərək hər iki Konvensiyanın məzmununda milli sularda tətbiq oluna biləcək yaxşı ekoloji idarəetmə və menecment prinsipləri dayanır. Misal üçün, müxtəlif şəkildə ifadə etsələr də, hər iki Konvensiyaya suyu səmərəli, ekoloji baxımdan uyğun şəkildə idarə etmək, sudan əsaslı və bərabər şəkildə istifadə etmək və ekosistemləri qoruyub saxlamaq və bərpa etmək üzrə tələblər daxildir. UNECE Su Konvensiyası ilkin ehtiyatlılıq tədbirləri prinsipi, “çirkləndirən ödəyir” prinsipi və gələcək nəsillərin öz ehtiyaclarını ödəmək qabiliyyətinə ziyan vurmamaq şərti ilə indiki nəsillərin ehtiyaclarının qarşılınması üçün su ehtiyatlarının lazımı qaydada idarə olunması prinsipi kimi bir sıra əsas ekoloji prinsipləri vurğulayır. BMT-nin Su Konvensiyası da belə bir əsas prinsipi əlavə edir ki, hər hansı bir razılaşmanın və əksinə bir ənənənin mövcud olmadığı təqdirdə beynəlxalq su axarlarından heç bir istifadə digər formada istifadələr üzərində ümstəsna üstünlük əldə etmir və beləliklə də daxili axınlardan istifadə digər növ sudan istifadələr ilə eyni cür vacib hesab olunur. BMT-nin Su Konvensiyası həmçinin planlaşdırma tədbirləri, o cümlədən planlaşdırılmış tədbirlərə dair informasiya mübadiləsi və digər sahələri Dövlətləri potensial mənfi təsirlər və planlaşdırılmış tədbirlərin təxirəsalınmaz şəkildə həyata keçirilməsi üzrə prosedurlar barədə məlumatlandırılması üçün çərçivə müəyyənləşdirir.

Bir sıra transsərhəd suların mövcudluğuna görə və yuxarı axın ölkəsi kimi özünün vacib mövqeyi səbəbindən hər iki su konvensiyası Azərbaycan üçün vacib dərəcədə məqsədəuyğundur.

2.2 Beynəlxalq Konservasiya (Mühafizə) Konvensiyaları

Şirin su ekosistemlərinin konservasiyasına müxtəlif aspektlərdə toxunan bir neçə beynəlxalq konvensiya mövcuddur. Bu sahədə əsas sənədlərə aşağıdakılar daxildir:

- **Avropa Vəhşi Təbiətinin və Təbii Canlıların Qorunması haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası** (Bern Konvensiyası), hansının ki məqsədi “vəhşi flora və faunanı və onların təbii məskənlərini [...] nəqli kəsilmək təhlükəsinə məruz qalan və həssas növləri, o cümlədən nəqli kəsilmək təhlükəsinə məruz qalan və həssas köçəri quş və heyvan növlərini qorumaqdır.” Konvensiya qorunan növləri dörd Əlavədə sadalayır: Əlavə 1-ə ciddi şəkildə qorunan bitki növləri aiddir, Əlavə 2 ciddi şəkildə qorunan heyvan növlərini əhatə edir, Əlavə 3 mühafizə olunan heyvan növlərini göstərir və Əlavə 4 isə qadağan olunan vasitələri və öldürmək, tutmaq və digər formada istismar etmək metodlarını sadalayır.
- **Vəhşi Heyvanların Köçəri Növlərinin Qorunması haqqında Konvensiya** (Bonn Konvensiyası), köçəri heyvan növlərinin və xüsusən də qorunma səviyyəsinin qənaətbəxş və uyğun olmadığı köçəri növlərin mühafizəsini təşviq edir. Bern Konvensiyasında olduğu kimi, qorunmalı olan növlərin siyahısı Əlavələrdə təqdim olunmuşdur. Əlavə

4. Transsərhəd suların vəziyyətində insan fəaliyyətlərinin səbəb olduğu dəyişikliklər nəticəsində əmələ gələn və ətraf mühitə ciddi mənfi təsir kimi müəyyənləşdirilir, hansı ki bunun fiziki mənbəyi Konvensiyaya üzv olan digər bir Tərəfin yurisdiksiyasında olan ərazidə tam və ya qismən yerləşir (belə mənfi təsirlərə insan sağlamlığına və təhlükəsizliyinə, flora, funa, hava, iqlim və s.-ə təsirlər daxildir).

I tərəflərdən “dərhal mühafizə etmək” tələb olunan növləri göstərir. Əlavə I-də sadalanan növləri mühafizə etmək məqsədilə bir sıra tərəf olan Dövlətlərdən nəslki kəsilmək təhlükəsinə məruz qalan növlərin yaşayış məskənlərini qorumaq və ya bərpa etmək; sadalanan növlərin miqrasiyasına maneçilik törədən fəaliyyətlərin və ya maneələrin mənfi təsirlərinin qarşısını almaq, onları aradan qaldırmaq, kompensasiya etmək və ya azaltmaq; və uyğun və məqsədemüvafiq dərəcədə növlərin mövcudluğuna təhlükə yaradan və ya təhlükə yaratması ehtimal olunan amillərin qarşısını almaq, azaltmaq və ya onlara nəzarət etməyi tələb edir.

- Əlavə II tərəflərin onların qorunması və idarəçiliyi üçün çoxtərəfli sazişlər bağlamalı olduğu növlərin siyahısını verir. Bu cür Sazişlərə **Afrika-Avrasiya Köçəri Su Quşlarının Qorunması üzrə Saziş** (AEWA) daxildir, hansı ki illik həyat tsikllərinin bir hissəsi üzrə bataqlıqlardan ekoloji baxımdan asılı olan 250-dən çox quş növünü əhatə edir. Sazişin əhatə dairəsinə 118 ölkə, o cümlədən Cənubi Qafqaz ölkələri daxildir. Sazişin Tərəflərinə kompleks Tədbirlər Planında təsvir edilmiş geniş çeşidli konservasiya tədbirlərinə qoşulmaq barədə çağırış edilir, hansı ki bu Planda növlərin və yaşayış məskənlərinin qorunması, insan fəaliyyətlərinin idarə olunması, tədqiqat və monitorinq, təhsil və informasiya və icra kimi məsələlər əhatə olunmuşdur.
- **Bioloji Müxtəliflik haqqında Konvensiya (BMK)**, hansı ki bioloji müxtəlifliyi və onun komponentlərini qorumaq və ondan dayanıqlı istifadə etmək üzrə geniş öhdəliklər qoyur. Bioloji Müxtəliflik haqqında Konvensiyanın daxili suların biomüxtəlifliyi üzrə iş proqramı çərçivəsində mühüm işlər görülmüşdür, hansı ki sağlam su ekosistemlərinin dəstəklənməsində həm suyun mövcudluğunun və həm də su keyfiyyətinin (və çirklənmənin önənməsinin) rolunu əhatə etmişdir. Misal üçün, 1.1.-ci hədəfə əsasən, məqsəd (b) daxili su ehtiyatlarının keyfiyyətinin, təchizatının, funksiyalarının və dəyərlərinin bərpa edilməsi və ya təkmilləşdirilməsi məqsədini daşıyan çay hövzəsinin integrasiyalı idarəçiliyi strategiyalarının qəbul edilməsinə istinad edir. Fəaliyyət 1.1.2 (Tərəflər üçün) və 1.1.10 (a) (ETTMTQ - Elmi, Texniki və Texnoloji Məsləhət üzrə Tabeli Qurum üçün) daxili su ekosistemləri üzrə idarəetmə strategiyalarının işlənilməsi hazırlanması ilə əlaqədardır ki, onun da məqsədi ekosistemin fəaliyyətinin və bütövlüyünün qorunub saxlanması üçün tələb olunan ekoloji axınlara zəmanət vermək məqsədini daşıyır.
- **Xüsüsən Suda üzən Canlılar üçün Beynəlxalq Əhəmiyyətli Bataqlıqlar haqqında Konvensiya** (“Ramsar Konvensiyası”) Beynəlxalq Əhəmiyyətə malik Bataqlıqların ekoloji xüsusiyyətini qoruyub saxlamağa və üzv Dövlətlərin ərazilərindəki bütün bataqlıqlardan “müdrək istifadəni”, yaxud dayanıqlı istifadəni planlaşdırmağa səy göstərir. Konvensiyanın üç əsas fəaliyyət “sütunu” vardır: beynəlxalq əhəmiyyətli bataqlıqların Ramsar sahələri kimi təyinatı, hər bir ölkənin ərazisindəki bataqlıqlardan müdrək və səmərəli istifadəni təşviq etmək və bataqlıqlardan və onların ehtiyatlarından səmərəli istifadəni genişləndirmək üçün digər ölkələrlə beynəlxalq əməkdaşlıq. Hazırda cəmi 200 milyon hektardan artıq ərazini əhatə edən 2200-ə yaxın təyin edilmiş sahə mövcuddur. Qafqaz Ölkələrində 7 Ramsar sahəsi vardır.

2.3 Beynəlxalq Ekoloji Konvensiyalar

- UNECE-nin **Transsərhəd Kontekstdə Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi haqqında Konvensiyası (ƏMTQ Konvensiyası)** üzv tərəflərdən planlaşdırmanın erkən mərhələlərində müəyyən fəaliyyətlərin (xüsüsən də inkişaf layihələrinin) ətraf mühitə təsirini qiymətləndirməyi tələb edir.
- Bu Konvensiyanın Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə haqqında Protokolu üzv tərəflərdən özlərinin rəsmi planlarının və proqramlarının layihələrinin ekoloji nəticələrini qiymətləndirməyi tələb edir (eləcə də siyasət və qanunvericiliyə də diqqət yetirir, baxmayaraq ki, SEQ-in bunlara tətbiqi məcburi deyildir).
- **BMT-nin Ətraf mühit ilə bağlı məsələlərdə məlumatın əldə edilməsi, qərar qəbul edilməsində ictimaiyyətin iştirakı və ədalət məhkəməsinin açıq keçirilməsi haqqında Konvensiyası** (Orxus Konvensiyası) ictimaiyyətin ətraf mühit üzrə bir sıra hüquqlarını təsbit edir, o cümlədən: hər bir kəsin dövlət qurumları tərəfindən saxlanan ekoloji informasiyanı əldə etmək hüququ; ətraf mühitə dair qərar qəbul edilməsində iştirak hüququ; və ekoloji məsələlərdə ədalətə nail olmaq hüququ, yeni yuxarıda qeyd olunan iki hüquqa və ya ümumiyyətlə ekoloji qanunvericiliyə hörmət edilmədən çıxarılmış dövlət qərarlarına qarşı çıxmaq və onları mübahisələndirmək məqsədilə prosedurları nəzərdən keçirmək hüququ.

2.4 Avropa İttifaqının Qanunvericiliyi

2.4.1 Su Çərçivə Direktivi

Su Çərçivə Direktivi Avropa İttifaqının su siyasəti ilə əlaqədar ümumi hüquqi çərçivə sənədidir. Həm qanunverici və həm də siyasət perspektivi baxımından onun bir sıra təqdirəlayiq xüsusiyyətləri vardır, hansılar ki ümumilikdə su ehtiyatlarının integrasiyalı idarəçiliyinin (SEİİ) ümumi prinsiplərində onlara rast gəlmək olar, onlardan hazırkı tədqiqatın məqsədləri üçün ən vacib olanları isə aşağıdakılardır.

Birincisi, bu Direktiv su ehtiyatlarının idarəçiliyi üçün vahid, integrasiyalı məcəllə kimi çıxış etmək üçün tərtib olunmuşdur – onun əhatə dairəsinə bütün daxili sular aiddir və Direktiv Avropanın su və su ilə əlaqədar mövcud qanunvericiliyini müasirləşdirmiş və ya integrasiya etmişdir (köhnə su Direktivlərini ya daxil etmə və ya çərçivədə qəbul etmə yolu ilə əvəzləyərək və digər müvafiq Direktivlərin müddəalarını çərçivəyə integrasiya edərək).

İkincisi, o hədəf əsaslıdır: o, bütün səth suları üçün ekoloji mühafizə və minimum kimyəvi standartla dair tələb qoyur (qoyulmuş son müddətə qədər bütün sular üçün “yaxşı statusa” nail olmaq). Bu hədəf hüquqi öhdəlik yaradır, bu isə o deməkdir ki, Üzv Dövlətlər təkcə Avropa İttifaqının su qanunvericiliyinin spesifik qanunverici tələblərinə əməl etməlidirlər, eləcə də “yaxşı status”a müvəffəq olunmasını təmin etmək üçün milli səviyyədə əlavə tədbirlər görməlidirlər.

Üçüncüsü və bu tədqiqatın perspektivləri baxımından ən vacibi, Direktiv su idarəçiliyi üçün inzibati və ya siyasi sərhədlər əvəzinə “çay hövzələrinə”, yaxud coğrafi ərazilərə əsaslanan model təqdim etmişdir. Bu yanaşmaya əsasən, su xüsusiyyətləri, insan (antropogen) təsirləri, idarəetmə ehtiyacları, və s. bütün bunlar hamısı çay hövzəsi səviyyəsində qiymətləndirilir və planlaşdırma və institusional tədbirlər çay hövzəsi səviyyəsində müəyyənləşdirilərək ayrıca çay hövzəsinə bağlı olan bütün maraqlı tərəfləri cəlb edir. Üzv Dövlətlərin görməli olduğu əsas tədbirlərə bunlar daxildir:

- Öz milli ərazilərinin hüdudlarında yerləşən individual çay hövzələrini müəyyənləşdirmək və onları individual Çay Hövzəsi Rayonlarına (ÇHR) aid etmək.
- Hər bir ÇHR üçün səlahiyyətə malik müvafiq sərəştəli qurumları müəyyənləşdirmək
- Çay hövzəsi rayonlarını təzyiqlər, təsirlər və sudan istifadənin iqtisadiyyatı baxımından səciyyələndirmək (o cümlədən çay hövzəsi daxilində yerləşən mühafizə olunan ərazilərin reyestri də daxil olmaqla)
- Monitoring proqramları və şəbəkələri təşkil etmək və həyata keçirmək
- Monitoring proqramı və çay hövzəsinin xüsusiyyətlərinin təhlilinə əsasən ÇHR-dakı sular üçün “yaxşı statusa” nail oluna bilməsi üçün tədbirlər proqramını müəyyənləşdirmək
- Hər bir ÇHR üzrə Çay Hövzəsinin İdarəçiliyi Planlarını (ÇHİP) hazırlamaq və dərc etmək.

2.4.2 Yaşayış Məskənləri (Təbii Məskənlər) və Quşlar haqqında Direktivlər

Yaşayış Məskənləri və Quşlar üzrə Direktiv Avropa İttifaqının Birlik daxilində təbiətin qorunması və mühafizə tədbirlərini həyata keçirmək üçün layihələndirilmiş sənədləridir. Onlar xüsusən də Avropa İttifaqının və Üzv Dövlətlərin əsas biomüxtəliflik sənədləri (Bioloji Müxtəliflik üzrə Konvensiya, Köçəri Növlər haqqında Konvensiya və Bern Konvensiyası) çərçivəsindəki öhdəliklərini həyata keçirir. Bütövlükdə, Direktiv Avropa miqyasında vacib 100-dən artıq heyvan və bitki növlərini və 200-dən artıq “məskən növləri”ni (misal üçün, xüsusi növlü meşələr, çəmənliklər, bataqlıqlar, və s.) qoruyur.

Qanunvericilik əsasən iki sütun üzərində qurulmuşdur: Mühafizə olunan sahələrin Natura 2000 şəbəkəsi və növlərin mühafizəsinin ciddi sistemi. Yaşayış Məskənləri Direktivinin 6-cı Maddəsi Natura 2000 sahələrinin necə idarə olunduğunu müəyyənləşdirir və Avropa İttifaqının Üzv Dövlətlərindən aşağıdakılar tələb edir:

- Sahənin uyğun konservasiya statusu kimi təyin edildiyi yaşayış məskənlərini və növləri qoruyub saxlamaq və bərpa etmək üçün müvafiq mühafizə tədbirləri görmək;
- Bu növləri ciddi şəkildə narahat edə biləcək və yaxud qorunan növlərin yaşayış məskənlərini və ya məskən növlərinin vəziyyətini pisləşdirə biləcək dağıdıcı fəaliyyətlərdən qaçınmaq.

Ya individual olaraq, yaxud da digər planlar və layihələrlə birgə şəkildə Natura 2000-ə mühüm təsir göstərmək ehtimalı olan istənilən plan və ya layihə müvafiq qiymətləndirmədən (əslində, ƏMTQ-dən) keçirilməlidir ki, onun

sahə üzrə nəticələri müəyyənləşdirilsin. Müvafiq səlahiyyətli qurumlar yalnız hər hansı bir plan və ya layihəyə onun aidiyyəti sahənin bütövlüyünə mənfi təsir göstərməyəcəyinə əmin olduqdan sonra razılıq verməlidirlər (plan və ya layihənin ictimai maraqlardan üstün olmadığı təqdirdə).

Özünün integrasiyalı yanaşmasının tərkib hissəsi olaraq, SÇD iki təbiət direktivi ilə sıx əlaqə yaradır. Həm təbiət direktivləri və həm də SÇD sağlam su ekosistemlərinin təmin edilməsi məqsədini daşıyır, eləcə də eyni zamanda su/təbiətin mühafizəsi və təbii ehtiyatlardan dayanıqlı istifadə arasında tarazlığı təmin edir. Həqiqətən də SÇD çərçivəsindəki tədbirlərin həyata keçirilməsi təbiət direktivlərinin məqsədlərinə ümumi şəkildə fayda verəcəyi üçün, burda birgə uğurlu səylər mövcuddur.

SÇD-nin 1-ci (a) maddəsi aydın şəkildə qeyd edir ki, su ekosistemlərinin statusunun mühafizəsi və təkmilləşdirilməsi və eləcə də onların su ehtiyacları ilə əlaqədar onlardan birbaşa asılı olan quru ekosistemlərinin və bataqlıqların mühafizəsini də zəruri edir. 6.1-ci Maddədə SÇD mühafizə olunan ərazilərin reyestrinin yaradılmasını şərtləndirir, hansı ki, “onların səth sularının və ya qrunut sularının mühafizəsi yaxud birbaşa olaraq sudan asılı olan yaşayış məskənlərinin və ya növlərin qorunması üçün.....xüsusi mühafizə tələb edən” kimi təyin olunmuşdur. Reyestr “yaşayış məskənlərinin və ya növlərin mühafizəsi üçün təyin edilmiş ərazilərdən ibarət olmalıdır, hansı ki belə yerlərdə suyun statusunun qorunub saxlanması və ya yaxşılaşdırılması həmin növlərin mühafizəsində vacib faktordur” (Əlavə IV, (v) SÇD).

Təbiət Direktivlərinə əsasən mühafizə olunan və sudan asılı olan (qrunut və/və ya səth suları) yaşayış məskəni tipləri və ya növlərdən ibarət istənilən Natura 2000 sahəsi SÇD-nə uyğun mühafizə olunan ərazilərin reyestri üçün nəzərdən keçirilməlidir. Bu ərazilər “sudan asılı olan Natura 2000 sahələri” kimi ümumiləşdirilir və belə sahələr üçün Quşlar/Yaşayış Məskənləri Direktivlərinin və SÇD-nin məqsədləri tətbiq olunur.

2.5 Digər qanunvericilik

Quşlar və Yaşayış Məskənləri haqqında Direktivlər Avropanın təbiəti mühafizə siyasətinin təməl daşını formalaşdırır. Bir sıra digər sənədlər müəyyən həddə qədər otensial baxımdan məqsədə uyğundur və müəyyən dərəcədə bu tədqiqata daxil edilmişdir. Bunlara balıqçılıq kimi sahəvi qanunvericilik (baxmayaraq ki, Ümumi Balıqçılıq Siyasinə əsasən daxili/şirin sularda balıqçılıq tam şəkildə Avropa İttifaqının qanunvericiliyi ilə tənzimlənmiş və milli səviyyədə qanunların subyekti aiddir).

Ekoloji kontekstdə Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) və Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə (SEQ) ilə əlaqədar sənədlər ümumi baxımdan münasibdir. Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) Direktivi ətraf mühitə təsir potensialına malik olan **layihələr** üzrə ekoloji qiymətləndirmə prosedurları müəyyənləşdirir. ƏMTQ proseduru aşağıdakı kimi ümumiləşdirilə bilər: layihə icraçısı səlahiyyətli qurumdan onun tərəfindən təqdim ediləcək ƏMTQ məlumatının nələri əhatə etməli olduğunu sorğu edə bilər (həcmnin müəyyənləşdirilməsi mərhələsi); layihə icraçısı ətraf mühitə təsire dair məlumatı təqdim etməlidir (ƏMTQ hesabatı – Əlavə IV); ekoloji qurumlara və ictimaiyyətə (və təsire məruz qalan Üzv Dövlətlərə) məlumat verilməli və onlarla məsləhətləşmə aparılmalıdır; müvafiq səlahiyyətli qurum məsləhətləşmənin nəticələrini nəzərə alaraq qərar qəbul edir. Bundan sonra ictimaiyyət qərar barədə məlumatlandırılır və bu qərardan məhkəməyə şikayət verə bilər.

Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə (SEQ) Direktivi geniş çeşidli **dövlət** planlarına və proqramlara (misal üçün, torpaqdan istifadə, nəqliyyat, enerji, tullantılar, kənd təsərrüfatı və s.) tətbiq edilir. Bəzi növ plan və proqramlar məcburi SEQ tələblərinin subyektidirlər, başqaları isə “skrining” (təsvir) prosesindən keçir ki, onların “mühüm ekoloji təsirlər” olması müəyyənləşdirilsin. Skrining proseduru Direktivin II Əlavəsində təsbit olunmuş kriteriyaya əsaslanır. SEQ proseduru aşağıdakı kimi ümumiləşdirilə bilər: ekoloji hesabat hazırlanır və burda ətraf mühitə mümkün mühüm təsirlər və təklif olunan plan və ya proqramın əsaslandırılmış alternativləri müəyyənləşdirilir. İctimaiyyət və ekoloji qurumlar plan və ya proqram layihəsi və hazırlanmış ekoloji hesabat barəsində məlumatlandırılır və onlarla məsləhətləşmə aparılır.

2.6 Avropa İttifaqına Uyğunlaşdırma

1999-cu ildən bəri Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi⁵ (PCA) siyasi dialoq, ticarət, investisiyalar və iqtisadi, qanunvericilik və mədəni əməkdaşlıq sahələrində Avropa İttifaqı-Azərbaycan ikitərəfli münasibətləri üçün hüquqi çərçivə təqdim etmişdir. Cənubi Qafqazın 2004-cü ildə Avropa Qonşuluq Siyasətinə (AQS) daxil edilməsindən sonra Azərbaycan və Avropa İttifaqı arasında 2006-cı ildə demokratikləşmədən yoxsulluğun azaldılmasına qədər

5. eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/eu_azerbaijan/eu-az_pca_full_text.pdf.

məsələləri əhatə edən və özündə həm su və həm də ekoloji məsələlər üzrəməkdaşlığı da ehtiva edən AQS Fəaliyyət Planı⁶ imzalanmışdır. 2010-cu ildə Avropa İttifaqı və Azərbaycan Assosiasiya Sazişi üzrə danışıqlara başladılar, lakin heç bir razılaşma əldə olunmamışdır.

Azərbaycan Respublikasının Avropa İttifaqına İnteqrasiyası üzrə Dövlət Komissiyası 2006-cı ilin Fəaliyyət Planına uyğun olaraq müvafiq qurumlarla Azərbaycanın su və ekoloji qanunvericiliyinin Avropa İttifaqının qanunvericiliyinə, xüsusən də Daşqınlar və Su Çərçivə Direktivi ilə əlaqədar uyğunlaşdırılması üzrə müvafiq tədbirləri həyata keçirir. Milli siyasət və qanunvericiliyin Avropa İttifaqının normalarına uyğunlaşdırılması həm də Azərbaycanda su ehtiyatlarının inteqrasiyalı idarəçiliyinin planlaşdırılması çərçivəsində aparılır, hansı ki bu Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramına daxil edilmişdir və digər davam edən proqramlarda da nəzərdə tutulur. Xüsusilə də Avropa İttifaqının Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji Mühafizəsi Layihəsi çərçivəsində çoxlu işlər, o cümlədən Mərkəzi Kür Çayı Hövzə Rayonunda pilot layihə vasitəsilə SÇD-nin prinsiplərinin su monitorinqi, qiymətləndirmə və çay hövzəsinin idarəçiliyinin planlaşdırılmasına tətbiqi üzrə işlər görülmüşdür. Azərbaycanda çay hövzəsinin idarəçiliyi yanaşmasının həyata keçirilməsi üçün mexanizm layihəsi də işlənib hazırlanmışdır və müvafiq qurumlar tərəfindən baxılmaqdadır.

3-CÜ HİSSƏ. MİLLİ QANUNVERİCİLİK VƏ SİYASƏT

3.1 Su Çərçivə Direktivi ilə Uyğunluq

Bu bölmə əsas diqqəti şirin su ekosistemlərinin səmərəli mühafizəsini dəstəkləmək üçün ehtiyac duyulan tələblərə yönəltməklə milli qanunvericiliyin, siyasətin və institusional tədbirlərin Su Çərçivə Direktivi və onunla əlaqədar Direktivlərlə uyğunluğunu nəzərdən keçirəcəkdir. İcmala SÇD tərəfindən nəzərdə tutulan administrativ tədbirlərin və çay hövzəsinin planlaşdırılması və idarəçiliyi yanaşmasına əsasən yerinə yetiriləcək əsas addımların uyğunluğunun qiymətləndirilməsi daxildir. Daha sonra bir sıra spesifik su Direktivlərinə, o cümlədən şəhər çirkab suları, ekoloji keyfiyyət standartları azot birləşmələri və daşqınlarla əlaqədar Direktivlərə diqqət yetiriləcəkdir.

3.1.1 İnzibati Tədbirlər

İnzibati və planlaşdırma çərçivəsi SÇD-də suyun inteqrasiyalı idarəçiliyinin kökündə dayanır. Planlaşdırma, idarəçilik və ətraf mühitin mühafizəsi çay hövzəsi rayonları (ÇHR) ətrafında təşkil olunur və hər bir ÇHR-nın Direktivin yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün ümumi səlahiyyətə malik qurumu ("səlahiyyətli qurum") vardır.

Səlahiyyətli qurumun SÇD əsasında müəyyən spesifik səlahiyyətləri vardır (misal üçün, Çay Hövzəsinin İdarəçiliyi Planlarının (ÇHİP) layihələrini təsdiq etmək, ekoloji məqsədlər və tədbirlər proqramları və s. üzrə təklifləri təsdiq etmək), eləcə də digər dövlət qurumları ilə koordinasiyanı və dayanıqlı icranı təmin etmək funksiyaları vardır.

3.1.1.1 Səlahiyyətli qurumun təyinatı

SÇD-də fundamental öhdəliklərdən biri "məqsədəuyğun inzibati tədbirlərin, o cümlədən hər bir çay hövzəsi rayonu daxilində bu Direktivin qaydalarının tətbiqi üçün müvafiq səlahiyyətli qurumun müəyyənləşdirilməsidir" (SÇD, Maddə 3(2)). Bu, spesifik bir orqan yaratmaq öhdəliyi qoymur – SÇD təsdiq edir ki, Üzv Dövlətlər mövcud olan bir milli və ya beynəlxalq qurumu səlahiyyətli orqan kimi təyin edə bilərlər (SÇD, Maddə 3(6)).

Milli səviyyədə iki nazirliyin (Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Fövqəladə Hallar Nazirliyi) su və ətraf mühit məsələlərinin idarəçiliyi üzrə geniş səlahiyyətləri vardır. Digər nazirliklər (xüsusən də kənd təsərrüfatı və enerji məsələləri ilə məşğul olanlar) sudan istifadə və su ehtiyatlarına təsir edən problemlər üzrə səlahiyyətlərə malikdirlər. Hər bir nazirliyin səlahiyyət və vəzifələrinin milli qanunvericilikdə müəyyənləşdirilməsinə baxmayaraq, bu müəyyənləşdirilən səlahiyyətlər üst-üstə düşür və praktik olaraq hər zaman hökumət daxilində səlahiyyətlər bəzi hallarda üst-üstə düşür.

Su idarəçiliyi təşkilatlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi üçün milli səviyyədə qurum kimi Su Ehtiyatlarının İnteqrasiyalı İdarəçiliyi (SEİİ) prinsiplərinə müvafiq olaraq hövzə idarəçiliyi yanaşmasının tətbiqi məqsədilə Dövlət Su Komissiyasının və müxtəlif çay hövzəsi rayonlarında İctimai Hövzə Şuralarının yaradılması üzrə bəzi təkliflər mövcuddur. Lakin bu təkliflər hələ qəbul edilməlidir.

6. eeas.europa.eu/enp/documents/action-plans/index_en.htm.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Dövlət orqanlarının səlahiyyətləri qanunvericilikdə müəyyənləşdirilsə də, Avropa İttifaqının SÇD-nə müvafiq olaraq çay hövzəsinin idarəçiliyi üzrə məsuliyyət daşıyan heç bir "səlahiyyətli qurum" yoxdur və bu sahədə inteqrasiyalı idarəçiliyi gücləndirməyə ehtiyac vardır. Həmçinin, müxtəlif Çay Hövzəsi Rayonlarında Hövzə İdarəçiliyi Təşkilatlarının və İctimai Hövzə Şuralarının yaradılması zəruridir.	

3.1.1.2 Beynəlxalq çaylar, göllər və sahilyanı sular üzrə inzibati tədbirlərin formalaşdırılması

Çay hövzəsi rayonlarının milli sərhədləri aşan çaylar, göllər və ya sahilyanı sulardan ibarət olduğu yerlərdə su ehtiyatlarının inteqrasiyalı (və səmərəli) idarəçiliyi beynəlxalq əməkdaşlıq tələb edir. SÇD-nin 3(3)-cü Maddəsi Üzv Dövlətlərdən birdən artıq Üzv Dövlətin ərazisini əhatə edən çay hövzəsinin beynəlxalq çay hövzəsi rayonuna aid edilməsini təmin etməyi və və beləərazilər üçün müvafiq inzibati tədbirlərin formalaşdırılmasını, o cümlədən müvafiq səlahiyyətli qurumun müəyyənləşdirilməsini tələb edir. Üzv Dövlət (zərurət olduqda) Direktivin yalnız beynəlxalq çay hövzəsi rayonunun onun ərazisindən axan hissəsi üçün tətbiqinə dair səlahiyyətə malik olduğu halda, Səlahiyyətli Qurumun beynəlxalq əməkdaşlığa aid olan müəyyən əlavə səlahiyyətləri vardır.

Azərbaycan öz qonşuları ilə bir sıra beynəlxalq və digər əməkdaşlıq sazişləri imzalamışdır. Xüsusən də paylaşılan çayların su ehtiyatlarının birgə mühafizəsi və onlardan istifadəyə dair İran (Araz çayı üzrə) və Rusiya (Samur çayı üzrə) müntəzəm əməkdaşlıq həyata keçirilir ki, bununla əlaqədar müvafiq işçi qruplar yaradılmışdır və müntəzəm olaraq görüşürlər. İranla əməkdaşlıq 1963-cü ildə İran İslam Respublikası və keçmiş SSRİ ilə imzalanmış sazişə müvafiq olaraq İran-Azərbaycan Komissiyası vasitəsilə həyata keçirilir. Komissiya Araz Çayının su və enerji ehtiyatlarından birgə istifadə məsələlərini nəzərdən keçirmək və belə istifadədən meydana çıxan problemləri həll etmək məqsədilə hər il görüşür (Bununla belə, Suların Demarkasiyasına dair Hökumətlərarası Saziş layihəsi hələ də imzalanmamışdır). Rusiyaya gəldikdə, Azərbaycan və Rusiya arasında 3 sentyabr 2009-cu ildə Samur çayının su ehtiyatlarından birgə istifadəyə dair Saziş imzalanmışdır.

Həmçinin, şirin suların mühafizəsinə dair əməkdaşlığı nəzərdə tutan bir sıra digər sazişlər imzalanmışdır. Bu sənədlərə aşağıdakılar daxildir: Gürcüstan Respublikasının Ekologiya Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər üzrə Dövlət Komitəsi arasında Mtkvari/Kür Çayı Hövzəsində Monitoring və Qiymətləndirmə üzrə Pilot Layihənin Yaradılması və İcrasına dair Əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu; Gürcüstan və Azərbaycan Respublikalarının Hökumətləri arasında Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Əməkdaşlıq haqqında Saziş; və Gürcüstan və Azərbaycan Respublikalarının Hökumət Nümayəndələri arasında Su Ehtiyatlarından İstifadəyə dair Danışıqların Nəticələri haqqında Protokol.

Gürcüstanla transsərhəd çayların , o cümlədən Kür və Xram çaylarının su ehtiyatlarından istifadəyə dair Sazişin tezliklə imzalanması gözlənilir.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Bəzi dövlətlərarası əməkdaşlığın, o cümlədən İran-Azərbaycan Komissiyası kimi "müvafiq inzibati tədbirlər" formalaşdıran bəzi tipli əməkdaşlıqların mövcud olmasına baxmayaraq, rəsmi beynəlxalq əməkdaşlıq praktiki olaraq qismən məhduddur və bundan başqa transsərhəd yanaşmalara kompleks çay hövzəsinin idarəçiliyi yanaşmasını daha geniş və daha müntəzəm tətbiq etməyə ehtiyac vardır. Transsərhəd çay hövzəsi idarəçiliyi üzrə bünövrə təmin etmək üçün spesifik qanunverici çərçivə yaradılmalıdır. Xüsusən də, hökumətin bu istiqamətdə məqsədləri, səlahiyyətləri və funksiyaları (o cümlədən ətraf mühit və su ilə əlaqədar beynəlxalq sazişlərin hazırlanmasına cəlb edilmiş müxtəlif nazirliklərin rollarının müəyyənləşdirilməsi) müəyyən edilməli və transsərhəd əməkdaşlıq üçün prinsiplər və meyarlar təyin olunmalıdır.	

3.1.2 Çay hövzəsinin idarəçiliyi

SÇD-nin əsas xüsusiyyəti – hansı ki onun bütün digər elementləri də bu xüsusiyyət ətrafında tənzimlənir – çay hövzələrindən bütün su planlaşdırması və idarəçiliyi tədbirləri üçün baza elementi kimi istifadə etməkdir. Bu xüsusiyyət belə bir reallığı qəbul edir ki, su siyasi və inzibati limitlərə deyil, fiziki və hidroloji sərhədlərə uyğundur. Üzv Dövlətlərdən özlərinin milli ərazilərində yerləşən individual çay hövzələrini müəyyənləşdirmək və onları individual çay hövzəsi rayonlarına aid etmək tələb olunur. Bunu etməklə, bir sıra öhdəliklər, o cümlədən ekoloji və iqtisadi təhlillər də daxil olmaqla çay hövzələrinin səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təhlilini aparmaq, monitorinq proqramlarını tərtib etmək və hər bir ÇHR üçün Çay Hövzəsinin İdarəçiliyi Planlarının (ÇHİP) hazırlanmasını təmin etmək kimi tələblər meydana çıxır.

Planlar əsas etibarilə aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- Onlar toplanan informasiya, o cümlədən: səth və qrunut suları üzrə ekoloji məqsədlər, suların keyfiyyəti və kəmiyyəti, insan fəaliyyətinin su obyektlərinə təsiri üzrə məlumatlar üzrə inventar və sənədləşdirmə mexanizmi kimi çıxış edir.
- Onlar çay hövzəsi rayonları daxilində tədbirlər proqramlarını və digər müvafiq proqramları əlaqələndirir.
- Onlar əsas tərəqqi haqqında hesabat mexanizmini formalaşdırır.

ÇHİP-nin yekunlaşdırılmasından öncə planlaşdırma prosesinin vacib xüsusiyyəti odur ki, maraqlı tərəflər və geniş ictimaiyyətlə bu planın məzmunu və ona dair təkliflər haqqında məsləhətləşmə aparılmalıdır.

3.1.2.1 Çay hövzəsi rayonlarının müəyyənləşdirilməsi

SÇD-nin 3(1)-ci Maddəsi tələb edir ki, Üzv Dövlətlər özlərinin milli ərazilərində yerləşən individual çay hövzələrini müəyyənləşdirməli və bu Direktivin məqsədləri üçün onları individual çay hövzəsi rayonlarına aid etməlidirlər. Kiçik çay hövzələri daha geniş çay hövzələri ilə birləşdirilə və yaxud məqsəduyğun olan yerlərdə individual çay hövzəsi rayonlarını formalaşdırmaq üçün qonşuluqdakı kiçik hövzələrə birləşə bilər.

Hazırda Azərbaycanda su idarəçiliyi çay hövzəsi rayonlarının əsasında təşkil olunmur. Avropa İttifaqının Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji İdarəçiliyi layihəsi çərçivəsində ərazinin çay hövzəsi rayonlarına bölünməsinə dair təklif mövcuddur, lakin bu təkliflər Hökumət tərəfindən qəbul edilməlidir və əlavə inzibati və institusional dəyişikliklər tələb edəcəkdir.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Azərbaycanda çay hövzəsinin integrasiyalı idarəçiliyini həyata keçirməkdə birinci addım kimi çay hövzəsi rayonlarını təyin etməyə ehtiyac vardır. Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji İdarəçiliyi layihəsi çərçivəsində təklif edilən çay hövzəsi rayonlarına hökumət səviyyəsində rəsmi diqqət yetirilməlidir.	

3.1.2.2 Çay hövzəsi rayonlarının səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təhlili

SÇD-nin 5-ci Maddəsi tələb edir ki, Aİ Üzv Dövlətləri özlərinin çay hövzəsi rayonlarının hər biri üçün aşağıdakıları yerinə yetirsinlər:

- Onun səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təhlilini (su hövzəsinin növü də daxil olmaqla)
- İnsan fəaliyyətinin səth sularının və qrunut sularının statusuna təsirinin icmalını
- Sudan istifadənin iqtisadi təhlilini.

Əlavə II və III ekoloji və iqtisadi xüsusiyyətlərin təhlili, o cümlədən səth və qrunut sularında ciddi antropogen təzyiqlərin və təsirlərin qiymətləndirilməsi üçün ətraflı texniki şərtləri müəyyənləşdirir. Bu təhlil səth və qrunut sularının statusunun qiymətləndirilməsi üçün əsas formalaşdırır və hansı su obyektlərinin ekoloji məqsədləri yerinə yetirməmək “riskində” olduğunu göstərir. Monitorinq şəbəkələrinin və tədbirlər proqramının gələcəkdə işlənilib hazırlanması bu təhlilin nəticələrinə əsaslanır.

Formal olaraq, SÇD prinsiplərinə əsasən nəzərə alınmış çay hövzələrinin səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təhlili Azərbaycanda siyasi strategiya və yaxud qanunverici çərçivənin tərkib hissəsi olmalıdır. Bununla belə, Avropa İttifaqının Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji İdarəçiliyi layihəsi çərçivəsində bu istiqamətdə müəyyən işlər görülmüşdür, belə ki, hövzə rayonunun səciyyəvi xüsusiyyətləri pilot region (Mərkəzi Kür Çayı Hövzəsi Rayonu)

üzrə təhlil edilmişdir. Həmçinin, Avropa İttifaqının Kür TACIS layihəsinin dəstəyi ilə Qanıx (Alazan) Çayında müəyyən işlər görülmüşdür. Aparılan təhlillərin nəticələrini nəzərə alaraq, Mərkəzi Kür Hövzə Rayonu üzrə ÇHİP-nin axın gələcəkdə tamamlanması və gələcək ÇHİP-nin oxşar təhlillər aparacağı güman edilir.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
SÇD-də nəzərdə tutulduğu kimi çay hövzəsi rayonlarının səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təhlilini aparmaq üçün heç bir qanunverici tələb və yaxud siyasi direktiv mövcud deyildir. Bundan başqa, təhlil aparmaq mandatına malik olan təşkilatlar mövcud olsa da (ən azından qismən), qiymətləndirmə üsullarına dair potensial formalaşdırılmalı (texniki, maliyyə və işçi heyətin təlimi vasitəsilə) və hər bir tələb olunan qiymətləndirməyə nəyin daxil edilməsi haqqında xüsusi təlimatla dəstəklənməlidir (misal üçün, SÇD-nin II və III Əlavələrinə əsasən). Bu təhlillərin səmərəli su siyasəti üçün vacib əhəmiyyətini nəzərə alaraq, tələb olunan potensialın formalaşdırılmasına diqqət artırılmalıdır.	

3.1.2.3 Su keyfiyyətinin monitorinqini aparmaq üçün proqramların yaradılması

SÇD-nin 8-ci Maddəsi səth suyunun statusu, qunt sularının statusu və mühafizə olunan ərazilərin monitorinqi üçün tələbləri müəyyənləşdirir. Monitorinq proqramlarından hər bir çay hövzəsi rayonu daxilində su statusunun hərtərəfli və kompleks icmalını formalaşdırmaq tələb olunur.

Monitorinqin məqsədi hər bir çay hövzəsi rayonu daxilində su statusunun hərtərəfli və kompleks icmalını formalaşdırmaqdır. O, həmçinin bütün səth su obyektlərinin beş sinifdən biri üzrə və qunt sularının iki sinifdən biri ilə təsnifatlaşdırılmasına imkan verməlidir. Monitorinq proqramları üzrə təfəssatlı (minimum) spesifikasiyalar Əlavə V-də müəyyən edilmişdir və aşağıdakıları əhatə edir:

- Risk altında olması müəyyən edilmiş bütün qunt su obyektlərinin və ya obyekt qruplarının kimyəvi statusu.
- Bütün qunt su obyektlərinin və ya obyekt qruplarının kəmiyyət statusunun etibarlı qiymətləndirilməsi.
- Üzv Dövlətlərin sərhədlərindən keçən qunt su obyektlərində istiqamət və axın səviyyəsinin hesablanması. Bunlar həm təbii şəraitdəki dəyişikliklər və həm də antropogen fəaliyyətlər nəticəsində uzun müddətli tendensiyaların qiymətləndirilməsində istifadə olunmalıdır.
- Beynəlxalq sərhədlər boyunca daşınan və ya dənizlərə axıdılan çirkləndirici yüklərin hesablanması.
- Su obyektlərinin statusunda dəyişikliklərin qiymətləndirilməsi.
- Su obyektlərinin ekoloji məqsədlərə nail ola bilməməsinin səbəbləri.
- Qəza nəticəsində baş verən çirklənmənin miqyası və təsirləri.
- Mühafizə olunan Ərazilərin standartlarına və məqsədlərinə uyğunluğun qiymətləndirmələri.
- Səth su obyektləri üçün istinad şərtlərinin (harda mövcuddursa) kəmiyyət baxımından hesablanması.

Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi çirklənmənin monitorinqi üçün tədbirlər nəzərdə tutur və qaydalar təqdim edir. Su qanunvericiliyi və əraf mühitin mühafizəsinə dair qanunvericiliyə əsasən, su mənbələrinin monitorinqi Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Ətraf Mühitin Monitorinqi Departamenti tərəfindən həyata keçirilməlidir. Su ehtiyatlarının monitorinqi üzrə spesifik qaydalar Nazirlər Kabinetinin Qərarında (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Ətraf Mühitin və Təbii Ehtiyatların Monitorinqi Qaydaları" haqqında 1 iyul 2004-cü il tarixli 90 nömrəli Qərarı) təsbit olunmuşdur. Bu qaydalar su ehtiyatlarının və onların ekoloji vəziyyətinin monitorinqi üzrə müəyyən baza öhdəliklər yaradır, lakin SÇD-nin V Əlavəsində müəyyənləşdirilən şərtləri tam şəkildə nəzərdə tutmur. Bundan əlavə, praktiki baxımdan ətraflı monitorinq proqramlarını icra etmək üçün məhdud texniki və maliyyə potensialı mövcuddur.

Bütün bunlara baxmayaraq, su ehtiyatlarının statusunun monitorinqi və qiymətləndirilməsi üzrə tədbirlər çərçivəsində beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş prinsiplər yüksək prioritet təşkil edir.

Avropa İttifaqının maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilmiş Kür TACIS layihəsi çərçivəsində Qanıx Çayı Hövzəsində Bİrgə Monitorinq Proqramlarında istifadə olunan və Su Çərçivə Direktivinin prinsiplərinə uyğun gələn monitorinq metodlarının tətbiqi üçün zəruri tədbirlər görülmüşdür.

2012-ci ildən etibarən Avropa İttifaqının Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ətraf Mühitinin Mühafizəsilayihəsi çərçivəsində pilot regionda (Mərkəzi Kür Çayı Hövzəsi Rayonu) və qismən də Qanıx (Alazan) çayı hövzəsində SÇD-nə uyğun monitoring proqramına əsaslanan kriteriyaya müvafiq olaraq bu istiqamətdə müəyyən işlər görülmüşdür. Hazırda layihə ekspertləri tərəfindən Aİ SÇD-nin tələblərinə müvafiq olaraq Azərbaycan üçün işlənib hazırlanmış monitoring proqramının və monitoring strategiyasının layihəsinə baxılmaqdadır.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Monitoring proqramına ehtiyac su qanunvericiliyi çərçivəsində qəbul edilmişdir və monitoring aparılır. Rəsmi şəkildə bunlar SÇD-nə müvafiq olaraq spesifik çay hövzələrinin Su Obyektləri ilə əlaqələndirilmir, lakin buna baxmayaraq iki çay hövzəsində SÇD-nə uyğun monitoring proqramına əsaslanan pilot layihələr hazırlanmaqdadır. Bununla eyni zamanda, monitoring proqramları texniki və maliyyə potensiallarının çatışmazlığı ilə məhdudlaşır.	

3.1.2.4 Çay hövzəsinin idarəçiliyi planlarının işlənib hazırlanması

SÇD-nin əsas komponenti çay hövzəsinin idarəçiliyi planlarının işlənib hazırlanmasıdır, hansı ki hər altı ildən bir yenidən nəzərdən keçirilir və müəyyənləşdirilmiş ekoloji keyfiyyət məqsədlərinə nail olmaq üçün tələb olunan tədbirləri təyin edir.

Hər bir Üzv Dövlət zəmanət verməlidir ki, tamamilə onların ərazisində yerləşən hər bir çay hövzəsi rayonu (ÇHR) üçün Çay Hövzəsinin İdarəçiliyi Planı (ÇHİP) tərtib edilmişdir (Maddə 13). Bu, "yaxşı status"a müvafiq olmaq məqsədilə Tədbirlər Planı üçün səmərəli təchizat mexanizmi təmin edir. Transsərhəd çaylara gəldikdə isə, aidiyyəti Üzv Dövlətlər vahid beynəlxalq ÇHİP tərtib etmək məqsədilə birgə işləməlidirlər. Əgər vahid plan hazırlanmazsa, hər bir Üzv Dövlət ən azı ÇHR-nin onun ərazisi daxilində yerləşən hissəsi üçün ÇHİP hazırlamağa məsuliyyət daşıyır.

Əlavə VII hər bir ÇHİP-nin əhatə etməli olduğu elementləri müəyyənləşdirir (aşağıda icmalə baxın). Tələb olunan informasiya genişdir (aşağıdakı cədvələ baxın) çay hövzəsinin planlaşdırma prosesinin hər bir aspektini əhatə edir və eyni zamanda Komissiya tərəfindən tələb olunarsa, əlavə məlumat çıxışa Üzv Dövlət tərəfindən şərait yaradılmalıdır. Plan daxilində həmçinin "boşluqların təhlili" də olmalıdır, bu zaman hər bir su obyektinə onun mövcud statusu və Direktiv tərəfindən tələb olunan status arasındakı ziddiyyət müəyyənləşdirilir.

SÇD-də ÇHİP-nin tərtibatı üçün əsas element ictimaiyyətin iştirakı ilə bağlıdır.

SÇD-nin 14-cü Maddəsi müəyyənləşdirir ki, Üzv Dövlətlər bütün maraqlı tərəfləri Direktivin icrasına və çay hövzəsinin idarəçiliyi planlarının işlənib hazırlanmasına aktiv şəkildə cəlb etməyi həvəsləndirməlidirlər. Üzv Dövlətlərdən ictimaiyyəti, o cümlədən istifadəçiləri xüsusən aşağıdakılar barədə məlumatlandırmaq və onlarla məsləhətləşmək tələb olunur:

- Çay hövzəsinin idarəçiliyi planlarının hazırlanması üçün vaxt qrafiki və iş proqramı və məsləhətləşmənin rolu;
- Çay hövzəsində mühüm su idarəçiliyi məsələlərinin icmalı; və
- Çay hövzəsinin idarəçiliyi planının layihəsi.

Fəal cəlbəmə və məsləhətləşməyə imkan yaratmaq üçün ən azı altı ay müddət ayrılmalıdır və ÇHİP-da həyata keçirilmiş ictimaiyyətin məlumatlandırılması və məsləhətləşmə tədbirləri, onların nəticələri və nəticə etibarilə plana edilmiş dəyişikliklər əks etdirilməlidir (SÇD, Əlavə VII).

Cədvəl2– Çay Hövzəsinin İdarəçiliyi Planında əhatə ediləcək məsələlərin icmalı

- Çay hövzəsi rayonunun səciyyəvi xüsusiyyətlərinin ümumi təsviri, o cümlədən səth və qrunut su obyektlərinin yerləşməsinə və sərhədlərini göstərən xəritə və hövzə daxilində səth su obyektlərinin növlərini göstərən əlavə xəritə.
- Mühüm təzyiqlərin və antropogen fəaliyyətlərin səth və qrunut sularının statusuna təsirinin, o cümlədən nöqtəvi mənbədən çirkənlənmə, diffuz çirkənlənmə və aidiyyəti torpaqdan istifadə, sərfiyyatlar da daxil olmaqla suyun kəmiyyət statusunun və insan fəaliyyətinin su statusuna digər təsirlərinin təhlilinin icmalı.
- Hər hansı mühafizə olunan ərazilərin xəritəsi.
- Monitoring şəbəkəsinin xəritəsi.
- Bütün su obyektlərinin statusunu və mühafizə olunan əraziləri göstərən monitoring proqramının nəticələrinin xəritəsi.
- Bütün su obyektləri, o cümlədən sudan istifadənin azaldığı su obyektləri üzrə təsbit edilmiş ekoloji məqsədlərin siyahısı.
- Sudan istifadənin iqtisadi təhlilinin icmalı.
- Proqramın və ya tədbirlər proqramlarının icmalı.
- İstənilən daha təfəssilatlı proqramların və idarəçilik planlarının reyestri və onların məzmununun icmalı.
- Həyata keçirilmiş ictimaiyyətin məlumatlandırılması və məsləhətləşmə tədbirləri, onların nəticələri və nəticə etibarilə plana edilmiş dəyişikliklərin icmalı.
- Səlahiyyətli qurumların siyahısı.
- Baza sənədlərin və məlumatın, o cümlədən faktiki monitoring məlumatının əldə edilməsi üçün əlaqə vasitələri və prosedurlar.

BSu Çərçivə Direktivinin Ümumi İcra Strategiyası, Təlimat Sənədi № 1-əsasən (2000/60/EC).

Hövzə yanaşmasının Su Məcəlləsində nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, Azərbaycanda hazırda faktiki olaraq çay hövzəsinin idarəçiliyinin planlaşdırılması üzrə ətraflı tələb və ya müddəa mövcud deyildir, bununla belə, Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı ÇHIP-nin hazırlanmasını nəzərdə tutur. Avropa İttifaqının Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji İdarəçiliyi layihəsi çərçivəsində bu istiqamətdə müəyyən işlər görülmüş və pilot region - Mərkəzi Kür Çayı Hövzəsi Rayonu üzrə ÇHIP-nin layihəsi işlənilib hazırlanmışdır (Oxşar işlər həmçinin bir neçə il öncə Avropa İttifaqının Kür TACIS layihəsinin dəstəyi ilə Qanıx (Alazan) çayında görülmüşdür). Mərkəzi Kür Çayı Hövzəsinin ÇHIP SÇD-də müəyyənləşdirilən çərçivə və metodologiyalardan istifadə etməklə işləib hazırlanmışdır və yuxarıdakı cədvəldə göstərilən məsələlərin bir çoxuna diqqət yetirir, buna baxmayaraq, bəzi tələb olunan məlumat və təhlilləri təqdim etmək üçün infrastruktur, texniki və maliyyə məhdudiyyətləri mövcuddur.

Mərkəzi Kür Çayı Hövzəsinin ÇHIP-nin layihəsi dərc edilmişdir və hazırda Mərkəzi Kür bölgəsində maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmə prosesindən keçir. Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji İdarəçiliyi layihəsi məsləhətləşmə prosesini dəstəkləyir və ictimaiyyətin ÇHIP prosesinə cəlb olunmasını asanlaşdırmaq üçün üsullara dair tövsiyə verən Maraqlı Tərəflərin İdarəçiliyi Təlimatı işləyib hazırlamışdır.

Müqayisə	Az Ekvivalent
Hazırda Azərbaycanda Avropa İttifaqının Su Çərçivə Direktivinə müvafiq olaraq hövzə yanaşmasının tətbiqi və çay hövzəsinin idarəçiliyi planlarının hazırlanması üçün ətraflı müddəa yoxdur. "Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji İdarəçiliyi Layihəsi"ndə istifadə edilən metodologiyaya uyğun olaraq müxtəlif Çay Hövzəsi Rayonlarında ÇHIP-ni tərtib etməyə ehtiyac vardır.	

3.1.2.5 Tədbirlər proqramının hazırlanması

Tədbirlər proqramı çay hövzəsinin idarəçiliyinin planlaşdırmasının mərkəzində dayanır, çünki o, SÇD məqsədlərinə zəmanət vermək üçün planlaşdırma müddətində yerinə yetiriləcək tədbirləri müəyyənləşdirir. O, boşluqların təhlilini formalaşdırır və aşağıdakı mülahizələri özündə ehtiva edir:

- Mövcud su sərfiyyatı üçün lisenziyaların və suburaxmalara verilən razılıqların Direktivin tələblərinə yerinə yetirmək üçün yetərli olmadığı halda onlara ediləcək hər hansı dəyişiklikləə qədər təkliflər.
- Çay hövzəsi rayonunda suyun mühafizəsi üzrə aidiyyəti Direktivlərdə (Şəhər Çirkab Sularının Təmizlənməsi Direktivi, Azot Direktivi və s.) müəyyənləşdirilən Birlik qanunvericiliyinin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan **əsas tədbirlər**.
- Sudan daha dayanıqlı və səmərəli istifadəni təşviq etmək üçün güzəştlər təmin etmək məqsədi daşıyan istənilən qiymətqoyma tədbirləri və yaxud digər iqtisadi alətlər.
- Əgər yuxarıda qeyd olunanlar Direktivin tələblərini yerinə yetirmək üçün yetərli deyilsə, Üzv Dövlətlər Cədvəl 3-də sadalanan tədbirlər kimi **əlavə tədbirlər** tətbiq etməli ola bilər.
- Su mühitini qorumaq üçün müstəsna hallarda əlavə tədbirlərə ehtiyac duyula bilər. Bu, beynəlxalq çay hövzələri üçün lazım ola bilər.

Tədbirlər proqramı həmçinin aşağıdakıları müəyyənləşdirəcəkdir:

- Çay hövzəsi rayonları daxilindəki istənilən ciddi şəkildə dəyişdirilmiş və süni su obyektləri və onların ən azı yaxşı ekoloji potensial məqsədinin saxlanması üçün zəruri olan tədbirlər.
- İndividual su obyektləri ilə əlaqədar nəzərdə tutulan istənilən daimi və ya müvəqqəti azaltmalar.

Cədvəl3 – Tədbirlər Proqramına daxil ediləcək tədbirlər

Aşağıdakı Direktivlərə əsasən tələb olunan Tədbirlər	Əlavə tədbirlərə aşağıdakılar daxil edil bilər
• Üzgüçülük Suları Direktivi - (76/160/EEC) • Quşlar Direktivi - (79/04/EEC) • İçməli Su Direktivi - (80/778/EEC) • (98/83/EC) Direktivi ilə düzəliş edilmişdir • Əsas Qəzalar (Seveso II) Direktivi - (96/82/EC) • Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi Direktivi - (85/337/EEC) • Kanalizasiya Çirkabı Direktivi - (86/278/EEC) • Şəhər Çirkab Sularının Təmizlənməsi Direktivi - (91/271/EEC) • Bitkilərin Mühafizəsi Məhsulları Direktivi - (91/414/EEC) • Azot Birləşmələri Direktivi - (91/676/EEC) • Yaşayış məskənləri Direktivi - (92/43/EEC) • Çirklənmənin İntegrasiyalı Önlənməsi və Nəzarət Direktivi - (96/61/EC)	• Qanunverici, inzibati, iqtisadi və fiskal alətlər. • Sərfiyyat və emissiya nəzarətləri. • Razılaşdırılmış ekoloji sazilər. • Qabaqcıl təcrübə məcəllələri. • Tələbatın idarəçiliyi tədbirləri. • Səmərəlilik və təkrar istifadə tədbirləri. • Susaxlayan təbəqələrin süni şəkildə yenidən doldurulması. • Bataqlıqların təzələnməsi və bərpası. • İnşaat layihələri. • Duzsuzlaşdırma zavodları. • Reabilitasiya layihələri. • Təhsil layihələri. • Tədqiqat, inkişaf və nümayiş layihələri. • Digər müvafiq tədbirlər.
Based on Annex VI (Part A) of Directive 2000/60/EC	Based on Annex VI (Part B) of Directive 2000/60/EC

Mövcud qanunvericiliyi icra etmək və ya (əgər onlar mövcud deyilsə) su üzrə ümumi ekoloji və ya keyfiyyət hədəflərinə nail olmaq məqsədilə hərtərəfli proqramlar hazırlamaq üçün heç bir rəsmi mexanizm yoxdur. Bununla belə, Avropa İttifaqının Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji İdarəçiliyi layihəsi ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində müəyyən işlər görülür və pilot region - Mərkəzi Kür Çayı Hövzəsi Rayonu üzrə ÇHİP-nin layihəsi çərçivəsində tədbirlər proqramı işlənib hazırlanmışdır. Qeyd olunduğu kimi, güman edilir ki, hökumət yaxın gələcəkdə ÇHİP-nin planlaşdırılmasını pilot layihənin sərhədlərindən kənara çıxararaq genişləndirəcəkdir və buraya Mərkəzi Kür hövzə rayonunda və digər hövzə rayonları üzrə tədbirlər proqramlarının həyata keçirilməsi daxil ediləcəkdir.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Müəyyən dərəcədə tam kompleks tədbirlər proqramına nail olmaq potensialı vacibdir, çünki ilk növbədə daha kompleks qanunverici tədbirlər rejimi yaratmağa və əlavə tədbirlərin müəyyənləşdirilməsinə və qiymətləndirilməsinə şərait yaradacaq su keyfiyyəti hədəflərini qoymağa ehtiyac vardır. Bütün bunlara baxmayaraq, bu zaman ilk növbədə qanunverici tələbləri yerinə yetirməkdən ötrü tədbirlər proqramını işləyib hazırlamaq üçün formal tələbləri müəyyənləşdirməklə (və ikinci dərəcədə qoyula biləcək belə hədəflərə və ya digər məqsədlərə nail olmaq üçün əlavə tədbirlər görmək) SÇD yanaşmasını tətbiq etmək mümkündür. Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji İdarəçiliyi layihəsi çərçivəsində pilot layihə üzrə iş də üzərində rəsmiləşdirilmiş yanaşma qurmaq üçün belə bir çərçivə təmin edir.	

3.2 Şəhər çirkab suları Direktivinə uyğunluq

Şirin su ekosistemlərinə axıdılan şəhər çirkab sularından əmələ gələn çirklənmə konservasiyaya əlavə təhlükə yarada bilər. Şəhər Çirkab Sularının Təmizlənməsi Direktivi (UWWTD)⁷ ətraf mühiti şəhər çirkab su axınlarının və müəyyən sənaye sahələrindən buraxılan axınların mənfi təsirlərindən qorumaq məqsədini daşıyır (Direktivin III Əlavəsində müəyyənləşdirilmişdir). O, məişət çirkab sularının və yaxud məişət çirkab sularının sənaye çirkab suları və/və ya toplanan yağış suları ilə qarışığının toplanması, təmizlənməsi və buraxılması ilə əlaqədardır.

Direktiv xüsusən aşağıdakıları tələb edir:

- >2000 məskunlaşma ekvivalentinə (m.e.)⁸ malik olan bütün aqlomerasiyalarda çirkab sularının toplanması və təmizlənməsi;
- > 2000 m.e.-nə malik aqlomerasiyalardan daxil olan bütün axınların ikinci dərəcəli təmizlənməsi və təyin edilmiş həssas ərazilərdə və onların hövzələrindəki >10 000 məskunlaşma ekvivalentinə malik aqlomerasiyalar üçün daha təkmilləşdirilmiş təmizlənmə üsulları;
- Şəhər çirkab sularının, ərzaq emalı sənayesindən və digər sənaye sahələrindən şəhər çirkab sularının toplanma sistemində bütün axınlarına öncədən icazə verilməsinə dair tələb;
- Təmizlənmə zavodlarının fəaliyyətinin və qəbul edən suların monitorinqi; və
- Kanalizasiya çirkabının zərərsizləşdirilməsi və təkrar istifadəsinə və münasib olduqda təmizlənmiş çirkab sularından təkrar istifadəyə nəzarət.

O, dörd əsas prinsipə əsaslanır: planlaşdırma, tənzimlənmə, monitorinq və informasiya və hesabatvermə.

Azərbaycanda şəhər çirkab suları 1990-cı ildə qəbul edilmiş Su təchizatı və tullantı suları haqqında Qanunla tənzimlənir. Qanunun məqsədi əhəlinin, müəssisə, idarə və təşkilatların dövlət standartlarının tələblərinə cavab verən keyfiyyətli və lazımi miqdarda su ilə təmin edilməsini, tullantı sularının axıdılması sahəsində münasibətləri tənzimləməkdir. Su təchizatı və tullantı sularının axıdılması aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır: (a) xərclərin qarşılınması; (b) tələb olunan miqdarda keyfiyyətli su ilə təchizat; (c) su ehtiyatlarının səmərəli idarəçiliyi və (d) etibarlı su təmizlənməsi və tullantı sularının axıdılması sisteminin yaradılması.

3.2.1 Şəhər tullantı sularının toplanması və təmizlənməsinin statusunun qiymətləndirilməsi

Su təchizatı və tullantı suları haqqında Qanun 1990-cı ildə qəbul edilmişdir və əhəlinin, müəssisə, idarə və təşkilatların dövlət standartlarının tələblərinə cavab verən keyfiyyətli və lazımi miqdarda su ilə təmin edilməsini, tullantı sularının axıdılması sahəsində münasibətləri tənzimləmək məqsədini daşıyır. Su təchizatı və tullantı sularının axıdılması aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır: (a) xərclərin qarşılınması; (b) tələb olunan miqdarda keyfiyyətli su ilə təchizat; (c) su ehtiyatlarının səmərəli idarəçiliyi və (d) etibarlı su təmizlənməsi və tullantı sularının axıdılması sisteminin yaradılması. Bu Qanuna müvafiq olaraq, hökumət ölkə ərazisinin su təchizatı və tullantı sularının axıdılması zonalarına bölünməsinə təmin etməli, o cümlədən bir və ya bir neçə zonada su təchizatına və tullantı sularının axıdılmasına cavabdeh olan müəssisələri təyin etməlidir. Su təchizatı müəssisələri əhəlinin, müəssisə, idarə və təşkilatların məişət (təsərrüfat)-içməli, sənaye-texnoloji və digər məqsədlər üçün su ilə təmin olunmasına cavabdehdir.

7. Şəhər çirkab sularına dair Şura Direktivi 91/271/EEC, 21 May 1991.

8. "Aqlomerasiya" əhəlinin və/və ya iqtisadi fəaliyyətlərin şəhər çirkab sularının toplanması və şəhər çirkab sularının təmizlənmə zavoduna və yaxud yekun axıdılma məntəqəsinə göndərilməsi üçün kifayət qədər cəmləşdiyi ərazi kimi müəyyən edilir. 1 məskunlaşma ekvivalenti hər günə 60 qram oksigenin beş günlük biokimyəvi oksigen tələbatına (BOD5) malik olan üzvi bioloji cəhətdən çürüyən yük deməkdir.

Şəhər çirkab sularının təmizlənməsi ləəlfədar heç bir spəfif muddəə yoxdur, bəzi çox ümumi və qeyri-müəyyən tələblər (və bəzi sanitariya-gigiyena normalarına və gigiyena tələblərinə dair qaydalar) istisna olmaqla, lakin bunlar şəhər çirkab sularının toplanması və təmizlənməsinin statusunu qiymətləndirmək üçün ətraflı və ya məcburi hüquqi qüvvəyə malik hüquqi tələblər irəli sürmür. Su keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və idarəçilik üzrəəsas mexanizm su təchizatı müəssisələrinin (qanuna əsasən təyin edilmiş) lisenziyalaşdırılması vasitəsilə həyata keçirilir. Bununla belə, yenə də bunlar şəhər çirkab sularının toplanması və təmizlənməsinin statusunu qiymətləndirmək üçün ətraflı və ya məcburi hüquqi qüvvəyə malik hüquqi tələblər irəli sürmür.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Su təchizatı və tullantı sularına dair uzun müddətdənberi mövcud olan qanunvericiliyə baxmayaraq, bu, şəhər çirkab sularının toplanması və təmizlənməsinin statusunu qiymətləndirmək üçün tələblərə qədər genişlənmir.	
Şəhər çirkab sularının idarəçiliyinə dair hazırda yeni qanunvericiliyin hazırlanması üzrə iş gedir.	

3.2.2 Həssas ərazilərin və aqlomerasiyaların müəyyənləşdirilməsi

Su Təchizatı və Tullantı Suları haqqında Qanun hökumətə (ETSN-ə) ölkəərazisinin su təchizatı və tullantı sularının axıdılması məqsədilə zonalara bölünməsinin təmin etmək tələbini qoyur. Bəzi ekoloji həssas ərazilərin, o cümlədən Milli parklarda və mühafizə olunan ərazilərin proqramlarında müəyyənləşdirilən su mənbələrinin Milli Su Təchizatı və Kanalizasiya Layihələrinin həyata keçirildiyi ərazilərdə qorunmasına baxmayaraq, şəhər çirkab sularının axıdılmasına həssas olan və ya aqlomerasiyanın ölçüsünə görə risk altında olan ərazilərin heç bir xüsusi qiymətləndirilməsi aparılmır. Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji İdarəçiliyi layihəsi çərçivəsində Avropa İttifaqının ŞÇSTD-nin tətbiqi üçün mexanizm layihəsi işlənilib hazırlanmışdır ki, bu da həssas ərazilərin və aqlomerasiyaların müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Hazırda şəhər çirkab sularının axıdılmasına həssas olan ərazilərin müəyyənləşdirilməsi və ya müxtəlif mqyaslı aqlomerasiyalardan yaranan təsirlərin qiymətləndirilməsi üçün heç bir sistem mövcud deyildir.	

3.2.3 Öncədən tənzimləmə və ya səlahiyyət vermə sistemlərinin yaradılması

ŞÇSTD-dəəsas nəzarət metodlarından biri (Maddə 11) şəhər çirkab sularından, ərzaq emalı sənayesindən və digər sənaye sahələrindən şəhər çirkab sularının toplanma sistemində bütün axınlarına öncədən icazə verilməsinə dair tələbdir. Bu tələbin yaradılması, rəsmiləşdirilməsi və qanunvericilik vasitəsilə məcburetmə mexanizminin yaradılması zəruridir və səmərəli və məqsəduyğun inzibati və qərar qəbul edilməsi prosedurları vasitəsilə dəstəklənməsi lazımdır.

Azərbaycan Respublikasının su qanunvericiliyinəəsasən, sudan xüsusi məqsədli istifadə üçün razılıq (lisenziya) verilməlidir. Su mənbələrindən istifadəyə dair razılıq (lisenziya) Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Meliorasiya və İrriqasiya ASC, "Abşeron" Səhmdar Cəmiyyəti və Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi tərəfindən verilir. Bu, şəhər çirkab sularının təmizlənməsi sistemlərinə axıdılmalarla əlaqəli deyil və axıntıların miqdarını və ya üsullarını tənzimləyən heç bir spəfif mexanizm yoxdur.

Hazırda Dünya Bankının və digər donör təşkilatlarının dəstəyi ilə Milli Su Təchizatı və Kanalizasiya Proqramları çərçivəsində rayon mərkəzlərində yenidən qurulan kanalizasiya sistemlərində çirkab sularının ətraf mühitə buraxılmazdan öncə təmizlənməsinin beynəlxalq standartlara uyğun olması nəzərdə tutulur.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Mövcud razılıq (lisenziya) çərçivələrinin olmasına və onların şəhər çirkab sularına şamil edilməsinin nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, müxtəlif sahələrdən və mənbələrdən şəhər çirkab sularının axıntıların tənzimlənməsi üçün lisenziyalaşdırma və ya icazə sistemində beynəlxalq yanaşmaların tətbiq edilməsi vacibdir. Şəhər Çirkab Sularının Təmizlənməsi Direktivinin 11-ci maddəsi başlanğıc nöqtəsi təmin edir, lakin lisenziya (razılıq) sistemi lisenziyaların verilməsi, dayandırılması, ləğv edilməsi və s. ilə əlaqədar səmərəli məqsəduyğun və şəffaf inzibati və qərar qəbul etmə prosedurları ilə dəstəklənən və lisenziya tələb etmə, idarə etmə və məcburetmə üçün vasitələr təmin edən spəfif milli qanunvericiliyi şərtləndirəcəkdir.	

3.2.4 Monitoring proqramları

ŞÇSTD-nin 15-ci Maddəsi Üzv Dövlətlərdən şəhər çirkab suları, xüsusən də: (i) Direktivin tələblərinə əməl edilməsinin yoxlanılması üçün şəhər çirkab sularının təmizlənməsi zavodlarından axınlar üzrə və (ii) səth sularına axıdılan çirkabın miqdar və tərkibi üzrə monitoring proqramlarını yaratmağı tələb edir. Bundan başqa, daha az həssas ərazilərə axıntıların olduğu və çirkabın səth sularına axıdıldığı təqdirdə Üzv Dövlətlərdən axıntıların və ya zərərsizləşdirmənin ətraf mühitə mənfi təsir göstərmədiyini yoxlamaq üçün istənilən digər müvafiq tədqiqatlar və monitoring aparmaq tələb olunur.

Su üzrə ümumi monitoring proqramları mövcud olsa da, nə şəhər çirkab sularının təmizlənməsi zavodlarından buraxılan axıntılar, nə də ki səth sularına atılan çirkabın miqdarı və tərkibinin xüsusi olaraq monitoringi aparılmır.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Hazırkı monitoring sisteminin şəhər çirkab su axınlarının monitoringini apara bilməsi üçün gücləndirməyə ehtiyac vardır, çünki bu beynəlxalq qanunvericilik tərəfindən tələb olunur.	

3.3 Ekoloji keyfiyyət standartları ilə uyğunluq

Su Çərçivə Direktivinin 16-cı Maddəsi Avropa Komissiyasından su mühitinə və ya onun vasitəsilə ciddi risk yaradan prioritet çirkləndirici maddələri müəyyən etmək və bu maddələr üçün suda, çöküntülərdə və/və ya biotada Avropa İttifaqının Ekoloji Keyfiyyət Standartlarının (EKS) qoyulmasını tələb edir. 2001-ci ildə 33 prioritet maddənin ilk siyahısı qəbul edildi (Qərar 2455/2001) və 2008-ci ildə bu maddələr üzrə Ekoloji Keyfiyyət Standartları müəyyənləşdirildi (Ekoloji Keyfiyyət Standartları haqqında Direktiv (Direktiv 2008/105/EC) yaxud EKS Direktivi/EKSD; sonuncu dəfə Direktiv 2013/39/EU ilə düzəliş edilmişdir).

EKS Direktivi 33 prioritet çirkləndirici maddə və 8 digər çirkləndirici üzrə maksimum qəbul edilən konsentrasiya və/və ya illik orta cəmləşmə müəyyənləşdirir (Bunlar Avropa səviyyəsində ayırd edilir və bütün Üzv Dövlətlərə şamil olunur və onlara SÇD-nin X Əlavəsi maddələri kimi istinad edilir). Əlavə olaraq, SÇD (Əlavə V, 1.2.6-cı bölmə) "mühüm miqdarda axıdılan" Spesifik Çirkləndiricilər üzrə EKS-larını yaratmaq üçün Üzv Dövlətlər tərəfindən tətbiq edilməli olan prinsipləri müəyyənləşdirir (Bunlar həm də SÇD-nin Əlavə VIII maddələri kimi tanınır).

SÇD-nin V Əlavəsi, 1.4.3-cü bəndə və Ekoloji Keyfiyyət Standartları Direktivinin (EKSD) 1-ci Maddəsinə əsasən, su obyektini bütün prioritet çirkləndirici maddələr və EKSD-nin I Əlavəsində sadalanan digər çirkləndiricilər üzrə EKS-larına əməl etdikdə yaxşı kimyəvi statusa nail olmuş hesab edilir.

3.3.1 Ekoloji keyfiyyət standartlarının su obyektlərinə tətbiqi

SÇD / EKSD-nə əsasən əsas öhdəlik "prioritet" çirkləndirici maddələrin müəyyənləşdirilməsinə əsasən ekoloji keyfiyyət standartlarını təyin etmək və onları səth suyuna, çöküntülərə və/və ya biotaya tətbiq etməkdir (EKSD, Maddə 3). Prioritet çirkləndirici maddələr Avropa səviyyəsində müəyyən edildiyi və bütün Üzv Dövlətlərə tətbiq edildiyi üçün Avropa İttifaqı ilə uyğunluq belə bir öhdəlik qoyur ki, eyni maddələr müəyyənləşdirilməli və EKS-nin subyekti olmalıdır. Bununla belə, praktik baxımdan (ə azı ilkin olaraq) Cənubi Qafqaz ölkələri özlərinin prioritet çirkləndirici maddələrini müəyyənləşdirməli və təyin etməlidirlər.

Azərbaycanda səth su obyektlərinin cari su keyfiyyəti standartları keçmiş Sovetlər İttifaqının çirklənmə indeksinə əsaslanır. Təsnifat metodu 6 elementin (həll olmuş oksigen, BOT – Bioloji Oksigen Tələbatı, Fenol, Mis, Neft Məhsulları, NH₄) illik ölçmələrinin nəticələrindən istifadə etməklə həyata keçirilir, yuxarıda qeyd olunan dəyişən kəmiyyətlərin hər birinin illik orta göstəricisinin hesablanması ölçülmüş dəyərləri hər bir dəyişən kəmiyyət üzrə onların saylarına bölməklə hesablanır. Daha sonra orta miqdarlar hər bir dəyişən kəmiyyətin Maksimum İcazə Verilən Cəmləşməsinə (MİVC) bölünməlidir. Sonra isə 6 dəyişən elementin orta qiyməti hesablanmalı və aşağıdakı təsnifat cədvəli ilə müqayisə edilməlidir.

Cədvəl 4 Ekologiya Nazirliyi tərəfindən çay təsnifatı üçün istifadə olunan kateqoriyalar

Index	< 0.3	0.3-1	1-2.5	2.5-4	4.0-6.0	6.0-10.0	> 10.0
Kateqoriya	Çox təmiz	Təmiz	Yüngül çirklənmiş	Orta səviyyədə çirklənmiş	Mühüm dərəcədə çirklənmiş	Ağır çirklənmiş	Təhlükəli dərəcədə çirklənmiş

Təmizlənmə qurğularından sonra su obyektlərinə axıdılan məişət və sənaye tullantı suları üzrə heç bir təsdiqlənmiş Ekoloji Keyfiyyət Standartı yoxdur. Bu istiqamətdə Azərbaycan üçün Milli Ekoloji Təsnifat Sisteminin işlənilib hazırlanması kontekstində onu SÇD ilə uyğunlaşdırmaq üçün iş davam etdirilir. Təsnifat sistemi SÇD yanşmasına əməl etmək üçün tərtib olunmuşdur və bioloji, kimyəvi və hidro-morfoloji monitorinqəsasən ekoloji statusun qiymətləndirilməsindən istifadə edəcəkdir.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Səth suları iləəlaqədar bəzi EKS mövcuddur, lakin bunlar Sovet İttifaqının müəyyən qədər köhnəlmiş və elementar çirklənmə indeksinəəsaslanır və istənilən halda sulara SÇD-nin tələb etdiyi dərəcədə geniş şəkildə tətbiq olunmur.	

3.4 Azot Birləşmələri Direktivi ilə Uyğunluq

3.4.1 Çirklənmiş suların müəyyənləşdirilməsi və azota həssas zonaların təyinatı

Azot Direktivinəəsasən iki əsas addım çirklənmiş suların və ya risk altında olan suların müəyyənləşdirilməsi və azota həssas zonaların təyinatıdır (Maddə 3).

1. Aşağıdakılar kimi çirklənmiş və ya risk altında olan suların müəyyənləşdirilməsi:

- Səth şirin suları, xüsusən içməli su sərfiyyatı üçün istifadə olunan və ya istifadə məqsədi daşıyan, tərkibində 50 mq/l-dən artıq azotun olduğu və ya ola biləcəyi (əgər bu tendensiyanı geriye çevirmək üçün heç bir tədbir görülməzsə) sular
- Tərkibində 50 mq/l-dən artıq azotun olduğu və ya ola biləcəyi (əgər bu tendensiyanı geriye çevirmək üçün heç bir tədbir görülməzsə) qunt suları
- Evtrofik olduğu və ya evtrofik ola biləcəyi (əgər bu tendensiyanı geriye çevirmək üçün heç bir tədbir görülməzsə) güman edilən şirin su obyektləri, estuarilər, sahilyanı sular və ya dəniz suları

2. “Azota Həssas Zonalar” anlayışı (AHZ-lar, çirklənmiş sulara və yaxud çirklənmə riskinə malik sulara və azotla çirklənməyə təsir göstərən sulara drenajla qoşulan torpaq sahələri) və: (a) fəaliyyət planları və yaxşı qabaqcıl kənd təsərrüfatı təcrübəsi məcəllələri və (b) belə zonaların monitorinq proqramlarının yaradılması.

Hazırda Azərbaycanda heç bir ekvivalent praktikanın mövcudluğu görünür. Hazırda azot səviyyələrinin monitorinqi aparılmır və rəsmi azot monitorinqi proqramının tərkib hissəsi kimi qiymətləndirilmir, buna baxmayaraq. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Ətraf Mühitin Monitorinqi Departamenti milli su monitorinqi proqramının tərkib hissəsi olaraq azot cəmləşmələrinin monitorinqini aparır və Mərkəzi Kür pilot layihəsi çərçivəsində SÇD-nə uyğun monitorinq proqramı (əməliyyat, araşdırıcı və müşahidə) yaradılmaqdadır. 2016-cı ildə bu proqramın Azərbaycanda rəsmi tətbiqi üçün təsdiq olunacağı gözlənilir.

Hökumət öncədən suyun və torpağın azotla çirklənməsini azaladacaq ən yaxşı irriqasiya təcrübələrini tətbiq etmək məqsədilə proqramlar həyata keçirməyi planlaşdırmışdır (damla suvarma sistemlərinin quraşdırılması və s.), lakin bunlar hələ həyata keçirilməmişdir.

Çirklənmiş suların müəyyənləşdirilməsi və azota həssas zonaların təyinatı	Az Ekvivalent
Azota həssas zonalar üçün tədbirlər planlarının və qabaqcıl kənd təsərrüfatı təcrübələri təlimatının yaradılması	Az Ekvivalent
Monitorinq proqramı	Az Ekvivalent
Hazırda Azərbaycanda heç bir ekvivalent təcrübə mövcud deyildir. Azot birləşmələrinin bəzi monitorinqləri aparılma da, bu, azot üzrə rəsmi monitorinq proqramının tərkib hissəsi deyil və azot birləşmələrini idarə etmək sistemine qoşulmamışdır. Azota Həssas Zonalar (AHZ) təyin edilməmişdir və heç bir idarəetmə planı və ya qabaqcıl təcrübə tətbiq edilmir. Bu məsələləri tənzimləyən cari təşəbbüslərin genişləndirilməsinə və rəsmi olaraq icra edilməsinə ehtiyac vardır.	

3.5 Daşqın Direktivi ilə Uyğunluq

Daşqınların idarəçiliyi və tənzimlənməsi (sel və subasmalar daxil olmaqla) bir sıra qanunverici aktlar vasitəsilə həyata keçirilir. Su Məcəlləsindən əlavə, bu aktlara aşağıdakılar daxildir:

- Hidrometeorologiya Fəaliyyəti haqqında Qanun (1998), hansı ki təbii fəlakət, texnogen qəzalar və süni təsir nəticəsində yaranan fəvqəladə hallarda hidrometeorologiya və təbii mühitin çirklənməsi üzrə müşahidələr və

tədqiqatların aparılması, məlumatlar hazırlanması və müvafiq orqanlara verilməsini təşkil etmək üzrə vəzifələri müəyyənləşdirir;

- Meliorasiya və İrriqasiya haqqında Qanun (1996), hansı ki suvarma, qurutma və oxşar fəaliyyətləri (hidromeliorasiya) və xüsusilə eroziya, sürüşmə, daşqın, sel və s. kimi ekoloji risklərə qarşı mübarizə tədbirlərini tənzimləyir.
- Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Qanun (1999), hansı ki fəvqəladə ekoloji vəziyyətlər (o cümlədən daşqınlar) və ekoloji fəlakət zonalarının sərhədlərinin müəyyən edilməsi üzrə qaydaları ehtiva edir və belə zonalar üzrə hökumət tərəfindən daşqına cavab tədbirləri, xüsusən də ekoloji ziyanın qarşısını almaq və ya onun miqyasını azaltmaq üzrə tədbirlər hazırlana bilər.
- Ekoloji Təhlükəsizlik haqqında Qanun (1999), hansı ki insanın həyatını təbii və antropogen amillərin təsiri nəticəsində yaranan təhlükələrdən qorumaq üçün hüquqi əsasları müəyyən esdən müddəaları vardır.
- Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsi (2012), hansı ki onun şərtlərinə əsasən tikilməsi nəzərdə tutulan obyekt su təsərrüfatı və ya təbiət hadisələrindən (daşqından) qorunmaya təhlükə yaradarsa, tikinti niyyətinin həyata keçirilməsinə yol verilmir. Həmçinin, sel və daşqın kimi təbiət hadisələrindən qorunmanı təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş ərazilərin ümumi planlarda nəzərdə tutulmasını tələb edir.
- Daşqın risklərinə və daşqınların təsirinə müəyyən dərəcədə toxunan digər qanunvericilik aktlarına bunlar daxildir: Torpaq Məcəlləsi (1999), Su Təchizatı və Tullantı Sular haqqında Qanun (1999), Hidrotexniki Qurğuların Təhlükəsizliyi haqqında Qanun (2002) və s. Bundan başqa, digər ikinci dərəcəli normativ akt mövcuddur: Daşqın zonalarının, onların mühafizə zolaqlarının ölçülərinin, sərhədlərinin müəyyən edilməsi və istifadəsi Qaydaları (2004).

Su Məcəlləsi suların zərərli təsirinin qarşısının alınması və onun nəticələrinin aradan qaldırılmasının çərçivə prinsiplərini müəyyən edir (Maddə 92). Bu maddədə müəyyən edilir ki, müvafiq icra hakimiyyəti orqanları və su obyektlərinin istifadəçiləri daşqın risklərinin (və onların əmələ gətirdiyi dağıntı risklərinin) və onlarla əlaqədar risklərin (misal üçün, bəndlərin və digər qurğuların sahillərinin dağılması, torpaqların eroziyasının, bataqlaşmasının və şoranlaşmasının, yarıqların əmələ gəlməsinin, torpaq sürüşməsinin və çökməsinin, sel axınlarının və digər zərərli hadisələrin) qarşısını almaq və onların nəticələrini aradan qaldırmaq üçün müvafiq tədbirlər görməlidirlər. Su obyektlərində təbii fəlakət və qəza baş verdiyi hallarda su obyektləri istifadəçiləri suların zərərli təsirinin qarşısının alınması və onun nəticələrinin aradan qaldırılması tədbirlərinin aparılmasında iştirak etməlidirlər. Həmin tədbirlər müvafiq icra hakimiyyəti orqanları ilə və bələdiyyələrlə razılaşdırılmaqla aparılır.

Bir sıra qanunların və qanunvericilik aktlarının daşqınların idarəçiliyi və onlara cavab tədbirləri üzrə çərçivə təmin etməsinə baxmayaraq, daşqın risklərinin xəritəsinin hazırlanmasında məhdud işlər görülür. 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramına (15 sentyabr 2008-ci il, № 3043, II Proqram) əsasən daşqın və sel risklərinin ehtimal olunduğu zonaları müəyyənləşdirməyə və onların xəritəsini hazırlamağa və müntəzəm proqnozlar hazırlamaq və onları aidyyəti qurumlara təqdim etməyə ehtiyac vardır.

Daşqınların ilkin qiymətləndirməsinin aparılması	Az Ekvivalent
Daşqın təhlükəsi xəritələrinin, daşqın riski xəritələrinin və daşqınların idarəçiliyi planlarının hazırlanması	Az Ekvivalent
Daşqınların qarşısının alınması və daşqına cavab tədbirlərinə dair kompleks və müfəssəl qanunvericilik mövcud olsa da, heç bir ümumi integrasiyalı planlaşdırma, risk qiymətləndirməsi və idarəetmə strategiyası yoxdur, bu da öz növbəsində daşqın hadisələrinin biomüxtəlifliyə təsirini müəyyənləşdirmək və onların nəticələrini aradan qaldırmaq potensialına mane olur. Həmçinin, daşqınların qiymətləndirməsi və daşqın risklərinin xəritələşdirilməsi üzrə az iş görülmüşdür.	

3.6 Quşlar və Yaşayış Məskənləri Direktivləri

3.6.1 Növlər və yaşayış məskənləri üzrə mühafizə olunan ərazilərin təyinatı

Yaşayış məskənləri Direktivi (hər iki Direktiv) üzrə əsas öhdəlik canlı təbiətin və təbii mühitin yaşayış məskəni olan sahələrdən ibarət xüsusi mühafizə edilən ərazilərin və milli səviyyədə mühafizə olunmalı kimi müəyyənləşdirilmiş növlərin yaşayış məskənlərinin kompleks ekoloji şəbəkəsini təşkil etməkdir. Təbii mühit növləri və növlərin təbii yaşayış məskənləri qorunub saxlanmalı və yaxud məqsəduyğun olan yerdə özlərinin təbii mühitində əlverişli qorunma statusuna geri qaytarılmalıdır. Bu mühafizə tədbirlərini yaratmaq üçün Üzv Dövlətlər xüsusi qorunan

sahələr kimi əraziləri müəyyən etməlidirlər. Direktiv təyinat üçün uyğun olan sahələrin seçimi üzrə müfəssəl kriteriya müəyyənləşdirir (Təbii mühit və yaşayış məskənləri Direktivi, Əlavə III).

Azərbaycan bir çox beynəlxalq mühafizə konvensiyalarının, o cümlədən Avropanın canlı təbiətinin və təbii mühitinin qorunması haqqında Avropa Konvensiyasının (Bern Konvensiyası), Xüsusən Suda üzən Canlılar üçün Beynəlxalq Əhəmiyyətli Bataqlıqlar haqqında Konvensiyanın ("Ramsar Konvensiyası"), Bioloji Müxtəliflik haqqında Konvensiyanın, Səhrələşmə ilə mübarizə üzrə BMT Konvensiyasının və Xəzər dənizinin Ekologiyasının Qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyasının tərəfidir.

Qlobal baxımdan və öz potensialından çıxış edərək, Azərbaycan özünün təbii zənginliyinin qorunması üçün uzun bir yol keçmişdir: son səkkiz il müddətində çoxlu sayda mühafizə olunan ərazilər formalaşdırmışdır ki, bunların da 600 000 hektar ərazisi vardır, bu isə ölkənin ümumi ərazisinin 8%-ni təşkil edir. Hazırda 40-dan artıq mühafizə olunan ərazi mövcuddur. Bundan başqa, Nazirlər Kabinetinin müvafiq Sərəncamları ilə Pirqulu, Türyançay, İsmayılı, İlisu və Qarayazı Təbii Qoruqlarının ərazisi təxminən iki-üç dəfə artırılmışdır, Qax, Hirkan və Arazboyu (Naxçıvan Muxtar Respublikası) Dövlət Təbii Yasaqlıqları yaradılmışdır.

Milli Mühafizə Olunan Ərazilər "Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında" Qanuna (2000) əsasən yaradılmışdır və bu qanun onların məqsədindən, qorunma prosedurundan və istifadə prinsipindən asılı olaraq bir sıra kateqoriyalar müəyyənləşdirir (Maddə 4): Ciddi Mühafizə olunan Təbiət Qoruğu; Milli Park; Təbiət Parkı; Ekoloji Park; Dövlət Təbii Yasaqlığı; Təbii Abidə; Zooloji Park; Nəbatat Bağı; Tibbi Kurortlar; Ov Qoruqları.

Milli Parklar ETSN tərəfindən idarə olunur və dövlət mühafizəsi altına düşən dövlət torpaqları və ya xüsusi ekoloji, tarixi və ya digər əhəmiyyətli su obyektləridir. Milli Parkların funksiyalarına aşağıdakılar daxildir:

- Təbii kompleksləri, ekzotik və standart təbii zonaları tarixi-mədəni sahələri qoruyub saxlamaq;
- Turizm və istirahət (rekreasiya) üçün imkanlar yaratmaq;
- Təbiəti mühafizənin və ekoloji maarifləndirmənin elmi metodlarını işləyib hazırlamaq və tətbiq etmək;
- Əhalini ekoloji baxımdan maarifləndirmək;
- Ekoloji maarifləndirməni həyata keçirmək;
- Dağılmış təbii və tarixi-mədəni kompleksləri və sahələri bərpa etmək.

Birinci milli park 2003-cü ildə yaradılmış Zəngəzur Milli Parkı olmuşdur. O vaxtdan etibarən daha 8 milli park yaradılmışdır; ən sonuncusu 2012-ci ildə yaradılmış Samur-Yalama Milli Parkıdır. Hazırda Milli Parkların ərazisi ölkə ərazisinin 3.7%-ni təşkil edir.

Dövlət Qoruqları fauna, flora və onların ekosistemlərini qorumaq məqsədilə yaradılmış xüsusi təyinatlı ərazilərdir. Dövlət Qoruqları ətraf mühitin mühafizəsi və elmi tədqiqatlar məqsədi daşıyan dövlət müəssisəsi statusuna malikdir. Onlar müəyyən dərəcədə tipik və nadir təbii komplekslərin mühafizəsi üçün tərtib edilmişdir. Dövlət təbii qoruqlarının torpaqlarından, eləcə də onların sərhədlərində mövcud olan heyvan və bitkilərdən istifadə edilməsi qanunla qadağandır[1]. Bu sahədə fəaliyyətlər ETSN tərəfindən tənzimlənir. Ümumilikdə, Azərbaycan ərazisinin 2.5%-dən çoxu Dövlət Qoruğu kimi mühafizə altındadır.

Mühafizə olunan ərazilər daxilində su ehtiyatlarının mühafizəsi və onlardan istifadə üzrə xüsusi rejimlər yaradılmışdır, həmçinin bataqlıqlar üzrə də xüsusi mühafizə tədbirləri mövcuddur (hansı ki Azərbaycanda bu bataqlıqların sahəsi 200 000 hektar təşkil edir).

Bu sahədə qanunvericiliyin geniş olmasına baxmayaraq, Avropa İttifaqının təbiət Direktivləri ilə bir sıra mühüm fərqlər mövcuddur. Birincisi, ümumi səviyyədə fauna geniş şəkildə mühafizə olunsa da, vəhşi quşlar və yabanı bitkilər üzrə daha geniş mühafizə təşkil edilməli və daha çox növ əhatə edilməlidir. İkincisi, qanunvericilik milli əhəmiyyətli sahələr kimi müəyyənləşdiriləcək uyğun sahələrin seçimi və xüsusi mühafizə olunan ərazilər kimi təyinatı üçün yetərincə müfəssəl kriteriya təmin etmir. Üçüncüsü, Azərbaycan qanunvericiliyində Aİ Direktivlərində müəyyənləşdirilən bəzi spesifik qorunma tələblərinə dair müddəalar əks olunmur, misal üçün müəyyən növlərin rahatlığının pozulmasının qadağan edilməsi və ya plan və ya layihə qiymətləndirməsinə dair tələblər və s.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Azərbaycanda biomüxtəlifliyin qorunması kifayət qədər genişdir və qanunvericilikdə mühafizə olunan ərazilərin kompleks və tətbiq edilə bilən sistemi verilmişdir. Mühafizə olunan ərazilərin təyinatı Aİ-nin Təbii Məskənlər Direktivinin məqsəd və kriteriyalarına tam şəkildə uyğun gəlməyə və Avropa İttifaqının qanunvericiliyində mövcud olan mühafizə tədbirlərinin bəziləri tam şəkildə təkrarlanmasa da, Azərbaycanda ümumi çərçivə Avropa İttifaqının qanunverici çərçivəsinə bənzəyir və Dövlət nəzarəti və ya digər aidiyyəti qanunvericilik aktları vasitəsilə ciddi qorunma üzrə potensial mövcuddur. Şirin su ekosistemlərinin mühafizəsini gücləndirmək üçün əsas şirin su biomüxtəlifliyi ərazilərinə, şirin su biomüxtəlifliyinin davamlı mövcudluğu və dayanıqlılığı üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olan, lakin hazırda qorunmayan sahələrin təyin edilməsinə ayrıca diqqət yetirilməlidir. Milli əhəmiyyətli sahələr kimi müəyyənləşdirilmək üçün sahələrin seçilməsi üzrə seçim kriteriyalarının yaradılması bu işi asanlaşdırır bilər.	

3.6.2 Şirin su sahələri üçün mühafizə olunan ərazilərin reyestrinin yaradılması

SÇD-nin 6-cı Maddəsi tələb edir ki, Təbii Məskənlər və ya Quşlar haqqında Direktivlərə əsasən tərtib edilmiş şirinsulu sahələr üzrə mühafizə olunan ərazilərin reyestri yaradılmalı və yenilənməlidir. Bu, təbiətin mühafizəsi qanunvericiliyi və su qanunvericiliyi arasında düzgün əlaqənin yaradılmasını təmin etmək və şirin su sahələrini təyin etmək ehtiyacının diqqətdə saxlanması üçün nəzərdə tutulmuş inzibati tədbirdir.

Xüsusi Mühafizə olunan Təbiət Ərazilərinin sərhədlərinə düşən çay hissələri qanunun ümumi tələblərinə müvafiq olaraq mühafizə olunsun və bu tələblər onlara şamil edilsə də, sahələrin heç bir rəsmi reyestri yoxdur və eləcə də təbiətin mühafizəsi qanunvericiliyinin və su qanunvericiliyinin bir-biri ilə əlaqələndirilməsini təmin edəcək formal mexanizm mövcud deyildir.

Müqayisə	Az Ekvivalent
Şirin su sahələri üçün mühafizə olunan ərazilərin heç bir reyestri yoxdur.	

3.7 Digər qanunvericilik ilə uyğunluq

Bu tədqiqatda nəzərdən keçirilən digər sənədlər Avropa İttifaqının ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi, strateji ekoloji qiymətləndirmə və Ətraf mühit ilə bağlı məsələlərdə məlumatın əldə edilməsi, qərar qəbul edilməsində ictimaiyyətin iştirakı və ədalət məhkəməsinin açıq keçirilməsi haqqında qaydalarından ibarətdir.

Avropa İttifaqının ƏMTQ Direktivi ətraf mühitə təsir potensialına malik layihələr üzrə ekoloji qiymətləndirmə prosedurları müəyyənləşdirir ki, bunlar çox sıx şəkildə UNECE-nin ƏMTQ Konvensiyasında modelləşdirilmişdir. ƏMTQ proseduru aşağıdakı kimi ümumiləşdirilə bilər: layihə icraçısı səlahiyyətli qurumdan onun tərəfindən təqdim ediləcək ƏMTQ məlumatının nələri əhatə etməli olduğunu sorğu edə bilər (həcmi müəyyənləşdirilməsi mərhələsi); layihə icraçısı ətraf mühitə təsire dair məlumatı təqdim etməlidir (ƏMTQ hesabatı – Əlavə IV); ekoloji qurumlara və ictimaiyyətə (və təsire məruz qalan Üzv Dövlətlərə) məlumat verilməli və onlarla məsləhətləşmə aparılmalıdır; müvafiq səlahiyyətli qurum məsləhətləşmənin nəticələrini nəzərə alaraq qərar qəbul edir. Bundan sonra ictimaiyyət qərar barədə məlumatlandırılır və bu qərardan məhkəməyə şikayət verərək onu mübahisələndirə bilər, hansı ki belə hallar Üzv Dövlətlərdə tez-tez baş verir.

Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə (SEQ) Direktivi geniş çeşidli dövlət planlarına və proqramlara (misal üçün, torpaqdan istifadə, nəqliyyat, enerji, tullantılar, kənd təsərrüfatı və s.) tətbiq edilir. Bəzi növ plan və proqramlar məcburi SEQ tələblərinin subyektləridir, başqaları isə "skrining" (təsvir) prosesindən keçir ki, onların "mühüm ekoloji təsirlər" olması müəyyənləşdirilsin. Skrining proseduru Direktivin II Əlavəsində təsbit olunmuş kriteriyaya əsaslanır. SEQ proseduru aşağıdakı kimi ümumiləşdirilə bilər: ekoloji hesabat hazırlanır və burda ətraf mühitə mümkün mühüm təsirlər və təklif olunan plan və ya proqramın əsaslandırılmış alternativləri müəyyənləşdirilir. İctimaiyyət və ekoloji qurumlar plan və ya proqram layihəsi və hazırlanmış ekoloji hesabat barəsində məlumatlandırılır və onlarla məsləhətləşmə aparılır.

İctimaiyyətin iştirakı və informasiya əldə etmək haqqında bəzi tələblər SÇD-də və bu hesabatda müzakirə edilən Avropa İttifaqının Təbii Məskənlər Direktivi və ƏMTQ və SEQ Direktivləri kimi digər sənədlərində müəyyənləşdirilmişdir. Bununla belə, əlavə olaraq Avropa İttifaqının ətraf mühitə dair informasiya əldə etmək və qərar qəbul edilməsində ictimaiyyətin iştirakına dair Aİ-nin hərtərəfli qanunvericiliyi mövcuddur (Ətraf mühit ilə bağlı məsələlərdə məlumatın

əldə edilməsi, qərar qəbul edilməsində ictimaiyyətin iştirakı və ədalət mühakiməsinin təmin edilməsi haqqında UNECE Konvensiyasını icra etmək üçün tərtib olunmuşdur). Bu sənədlər SÇD və digər Direktivlərdə göstərilən hüquq və öhdəliklərdən kənara çıxan, lakin su və ətraf mühitin idarəçiliyində rəhbərlik çərçivəsinin vacib hissəsinə formalaşdırılan hüquq və öhdəliklər verir. Aidiyyəti iki sənədə aşağıdakılar daxildir:

- Ətraf mühitə dair informasiyaya ictimaiyyətin çıxışı haqqında 2003/4/EC Direktivi, hansı ki Üzv Dövlətlərdən ətraf mühitə dair müəyyən informasiyanın ictimaiyyət üçün açıq olmasını təmin etməyi tələb edir və vətəndaşlara ətraf mühit məsələləri haqqında məlumat istəməyə dair bir sıra hüquqlar verir; və
- Ətraf mühitə dair bir sıra plan və proqramların tərtib edilməsində ictimaiyyətin iştirakını təmin edən 2003/35/EC Direktivi, bu Direktiv isə öz növbəsində vətəndaşlarla ətraf mühit haqqında qərar qəbul edilməsi prosesində düzgün məsləhətləşməni təmin etmək üçün müxtəlif tələblər qoyur.

3.7.1 Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi

ƏMTQ üzrə Espoo Konvensiyasının (1999) və ictimaiyyətin iştirakına dair Orxus Konvensiyasının (2000) ratifikasiyasına dair xüsusi Fərmanların olmasına baxmayaraq, Azərbaycanda ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi üzrə heç bir xüsusi qanunvericilik mövcud deyildir. Daha doğrusu, Ətraf Mühitin Mühafizəsi haqqında Qanun (1990) köhnə Sovetlər Birliyinin Dövlət Ekoloji Ekspertizası (DEE) sistemini geniş şəkildə müəyyənləşdirir. Ətraf Mühitin Mühafizəsi haqqında Qanun Azərbaycanda DEE-nin əsaslarını “təsərrüfat fəaliyyətinin ətraf mühitə ola bilən mənfi təsirinə və onlarla bağlı nəticələrin aşkar edilməsi, qarşısının alınması və proqnozlaşdırılması məqsədilə ətraf mühitin keyfiyyət normativlərinə və ekoloji tələblərə uyğunluğunun müəyyən edilməsi” kimi təyin edir (Maddə 50). Bu yanaşma ekoloji mülahizələri nəzərə almağın zəruriliyini qəbul edərək ekoloji problemlərə texnokratik yanaşma təqdim etsə də, qanunvericilik müəyyən edir ki, iqtisadi və təsərrüfat fəaliyyətləri preventiv və yumşaltma tədbirləri vasitəsilə minimal ekoloji təsirlərə nail olmaq üçün mexanizmlərdənsə, təbii ehtiyatlardan istifadə üzrə müəyyən hədləri əks etdirməlidir. Bundan başqa, “mülki ekoloji rəy”in (Həmçinin İctimai Ekoloji Ekspertiza kimi də tanınır) mümkün olmasına baxmayaraq (Maddə 58), bu cür ekspertiza üçün heç bir prosedur müəyyənləşdirilməmişdir və bu ekspertizanın rəyləri yalnız “məlumat və tövsiyə” xarakteri daşıyır.

Qanunvericilik ƏMTQ-nin aparılması üçün çox cüzi istiqamət versə də, Hökumət 1996-cı ildə BMT-nin İnkişaf Proqramının (UNDP) dəstəyi ilə hazırlanmış Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi Təlimatını təsdiq etmişdir ki, bu sənəd də digər ölkələrdə tətbiq olunan sistemlərə uyğun gələn ƏMTQ prosedurları müəyyənləşdirir.

Hazırda həm ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsini, həm də strateji ekoloji qiymətləndirməni müəyyənləşdirən və tənzimləyən qanun layihəsi⁹ hazırlanır. Bu layihənin Avropa İttifaqının ƏMTQ və SEQ Direktivlərinin (və müvafiq beynəlxalq sazişlərin) bəzi elementlərini əks etdirməsinə baxmayaraq, UNECE tərəfindən dərc olunan rəy¹⁰ müxtəlif elementlərin hələ də çatışmadığını qeyd etmişdir. Bunlara tələb olunan ƏMTQ sənədlərindəki bir sıra boşluqlar: həcmə müəyyənləşdirilməsi prosedurunun çatışmazlığı; ictimai ekoloji ekspertizaya dair bəzi ümumi müddəaların olması, lakin ictimaiyyətin iştirakına dair heç bir xüsusi təfərrüatlı prosedurun olmaması və transsərhəd ƏMTQ (hansı ki şirin sulara təsir göstərən layihələr kontekstində qismən məqsədə uyğun ola bilər) üzrə müddəaların yoxluğu daxildir. Həmçinin dəyişikliklərin davamlı tətbiqini təmin etmək üçün Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsinin müddəalarına dəyişiklik etməyə ehtiyac yarandığı da müəyyən edilmişdir.

Müqayisə	Az Ekvivalent
Mövcud qanunvericilik məhdud ƏMTQ prosedurunun müəyyənləşdirir, lakin bu, Aİ-nin ƏMTQ Direktivinin və ya Espoo Konvensiyasının məqsəd və ya kriteriyalarına uyğun gəlmir. Hazırda layihəsi hazırlanan qanunvericilik bu sənədləri daha sıx əks etdirir, lakin hələ də daha yaxından ekvivalent olması üçün təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır.	

9. Azərbaycan Respublikasının Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi haqqında Qanun layihəsi. Aşağıdakı linkdən əldə etmək olar: <www.unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/meetings/2015/December_9_Baku_SEA_for_the_National_Strategy/ENG/Azerbaijan_Draft_EIA_Law_03_August_2015_EN.pdf>. Sonuncu dəfə layihəyə 2015-ci ilin avqustunda düzəliş edilmişdir.

10. www.unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/sea_protocol/Opinion_paper_draft_Law_of_Azerbaijan_on_EIA_final_AS_DS_clean.pdf.

3.7.2 Strateji ekoloji qiymətləndirmə

Hazırda strateji ekoloji qiymətləndirməni həyata keçirmək üçün heç bir qanun və ya digər prosedur mövcud deyildir, buna baxmayaraq, qeyri-rəsmi şəkildə müəyyən elementar SEQ aparla bilər (Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin nümayəndəsi bu sənədin müəllifinə Böyük Bakının Regional İnkişaf Planının SEQ-inin aparıldığını bildirmişdir).

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, həm ƏMTQ və həm də SEQ-i əhatə edəcək yeni qanun layihəsi hazırlanır, lakin yeni qanunun Aİ standartlarına tam cavab verməsinə müəyyən şübhələr mövcuddur.

Müqayisə	Az Ekvivalent
Hazırda strateji ekoloji qiymətləndirməni həyata keçirmək üçün heç bir qanun və ya digər prosedur mövcud deyildir.	

3.7.3 İctimaiyyətin iştirakı və informasiya əldə etmək

Ətraf mühitə dair informasiya əldə etmək və ictimaiyyətin iştirakı məsələlərinə dair qaydalar "Ətraf mühitə dair informasiya almaq haqqında" ayrıca Qanunla tənzimlənir (12 mart 2002, № 270-IIQ), lakin informasiya əldə etmək həmçinin bir sıra digər hüquqi sənədlər, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası¹¹, Ətraf Mühitin Mühafizəsi haqqında Qanun (1990) və "İnformasiya, İnformasiyalasdırma və İnformasiyanın Mühafizəsi haqqında", "İnformasiya əldə etmək haqqında", "Vətəndaşların müraciətlərinə baxılması haqqında", "Kütləvi informasiya vasitələri haqqında" və "Dövlət Sirri haqqında" qanunlarda əks olunmuşdur.

Ətraf mühitə dair informasiya almaq haqqında Qanun hökumət (dövlət orqanları) üçün bir sıra vəzifələr müəyyənləşdirir, o cümlədən:

- Ətraf mühitə dair informasiya registrini aparmaq, istifadəsində olan registr və arxivlərin müraciət edənlər üçün açıq olmasını təmin etmək
- Kütləvi informasiya vasitələrində ətraf mühitə dair vaxtaşırı verilən məlumatların vahid formasını və müddətlərini müəyyən etmək
- Ətraf mühitə dair elektron məlumat bankında olan açıq informasiyanın ümumi rabitə vasitələri ilə artırılması üçün tədbirlər görmək
- Üç ildə bir dəfədən az olmayaraq ətraf mühitin vəziyyətinə dair milli məruzələri, habelə ətraf mühitin vəziyyəti (keyfiyyəti və çirklənməsi) barədə məlumatları dərc etmək
- İldə bir dəfədən az olmayaraq ətraf mühitin vəziyyətinə dair hesabatlar tərtib etmək, onları ictimaiyyət üçün açıq elektron məlumatlar bankına daxil etmək, çirklənmələrlə bağlı kadastr və registr sistemlərinin təkmilləşdirilməsi üçün tədbirlər görmək.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ekoloji məruzələrin və hesabatların hazırlanması üzrə əsas cavabdeh orqandır.

Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Qanun ictimaiyyət üçün əlavə hüquqlar, o cümlədən ekologiya sahəsində ictimai təşkilatlar (QHT-lər) yaratmaq və onların roluna dair qaydalar müəyyənləşdirir.

Müqayisə	Qismən Ekvivalent
Azərbaycanda informasiya azadlığı və informasiya, o cümlədən ətraf mühitə dair informasiya əldə etmək haqqında nisbətən geniş qanunvericilik vardır. Xüsusən ətraf mühitə dair informasiya və ictimai iştirakçılıqla əlaqədar qanunvericilik ictimaiyyətin ətraf mühitə dair qərar qəbul edilməsində iştirak hüququnu müəyyənləşdirir.	

11. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən, hər bir kəsin sağlam ətraf mhitdə yaşamaq, ekologiyanın vəziyyətinə dair məlumat əldə etmək ekoloji cəhətdən əlaqədar onun sağlamlığına və ya mülkiyyətinə dəymiş ziyanı görə kompensasiya almaq hüququ vardır.

4-CÜ HİSSƏ. XÜLASƏ VƏ TÖVSIYYƏLƏR

4.1 Şərhlər və Xülasələr

Azərbaycan Sovet dövründən indiyə qədər şirin su ekosistemlərin daha yaxşı qorunması üçün digərləri ilə yanaşı, ekoloji və su qanunvericiliyində islahatlar aparılmasında irəliləyiş əldə etmişdir. Digər tərəfdən, həm ətraf mühit, həm də su qanunvericiliyinin davamlı olaraq təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Ən vacib isə, çay hövzəsinin idarəçiliyi və digər SEİİ prinsiplərinin tam şəkildə inkişafı və həyata keçirilməsi lazımdır.

ÇHI-nin və SEİİ-nin qanunverici çərçivəyə daxil edilməsi üçün Azərbaycanda hüquqi, inzibati və planlaşdırma strukturlarında bəzi əhəmiyyətli dəyişikliklərin edilməsinə ehtiyac yarana bilər. Məntiqi baxımdan, bunları mövcud Su Məcəlləsi vasitəsilə həyata keçirmək olar, lakin Məcəlləyə əlavə və düzəlişlər haqqında ayrıca qanun layihəsinin hazırlanması zəruri olacaqdır. Bu işlərin davamı kimi, ÇHI və SEİİ üzrə tədbirlərin ətraflı şəkildə həyata keçirilməsini müəyyənləşdirən xüsusi normativ hüquqi aktın (misal üçün, Qaydaların) qəbul edilməsini nəzərdə tutan və müvafiq icra hakimiyyətinin və ya icra hakimiyyətlərinin (məsələn, Nazirlər Kabinetinin) səlahiyyətlərini müəyyənləşdirən müddəa Məcəllənin mətninə daxil edilməlidir. Avropa Su Direktivlərinin və digər müvafiq beynəlxalq konvensiyaların yanasmasının nəzərə alınmasına ehtiyac vardır.

Aşağıdakı mətn Azərbaycanda hazırkı mövcud durumun bu tədqiqatda təhlil edilən əsas vurğulanan məsələlərlə müqayisədə vəziyyətinin icmalını verir və bəzi ümumi mülahizələr və tövsiyələr təqdim edir.

4.1.1 Su Çərçivə Direktivi ilə Uyğunluq

AI-nin SÇD-nə müvafiq olaraq çay hövzəsinin idarəçiliyi üzrə cavabdeh olan Səlahiyyətli Qurumun Təyinatı	Qismən Ekvivalent
Beynəlxalq çaylar, göllər və sahilyanı sular üzrə inzibati tədbirlərin gücləndirilməsi	Qismən Ekvivalent
Çay hövzəsi rayonlarının müəyyənləşdirilməsi	Az Ekvivalent
Çay hövzəsi rayonlarının səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təhlili	Az Ekvivalent
Su keyfiyyətinin monitorinqi üçün proqramların təşkili	Qismən Ekvivalent
Çay hövzəsinin idarəçiliyi planlarının hazırlanması	Az Ekvivalent
Tədbirlər proqramının hazırlanması	Az Ekvivalent

Azərbaycanda su idarəçiliyi hazırda çay hövzəsi rayonları əsasında təşkil edilməmişdir. Beynəlxalq layihələr üzrə aparılan iş çərçivəsində ərazinin hövzə rayonlarına bölünməsi nəzərdən keçirilir, lakin bu təkliflərin Hökumət tərəfindən qəbul edilərək təsdiqlənməsinə ehtiyac olacaqdır və inzibati və institusional dəyişikliklər, eləcə də qanunvericilikdə dəyişikliklərə ehtiyac olacaqdır. Çay hövzəsinin integrasiyalı idarəçiliyini həyata keçirmək üçün ilk növbədə Azərbaycanda çay hövzəsi rayonlarını təyin etmək lazımdır. Beynəlxalq Çay Hövzələrinin Ekoloji Mühafizəsi Layihəsi çərçivəsində təklif edilən çay hövzəsi rayonlarına hökumət səviyyəsində baxılması lazımdır.

Çay hövzəsinin idarəçiliyinin Azərbaycanda aparılmadığını nəzərə alaraq, Avropa İttifaqı qanunvericiliyində bu çərçivəyə düşən bir çox təcrübələr və prosedurlar (misal üçün, çay hövzəsi rayonlarını müəyyənləşdirmək və təhlil etmək, çay hövzəsinin idarəçiliyi planlarını və tədbirlər proqramını işləyib hazırlamaq və s.) da Azərbaycanda həyata keçirilmir. Bundan əlavə, dövlət qurumlarının səlahiyyətləri qanunvericilikdə müəyyənləşdirildiyi halda, Avropa İttifaqının SÇD-nə müvafiq olaraq çay hövzəsinin idarəçiliyi üzrə məsuliyyət daşıyacaq heç bir rəsmi "səlahiyyətli qurum" yoxdur. Dövlət qurumlarının su və ətraf mühit məsələlərinə aid səlahiyyətlərinin aydınlaşdırılmasına və bu sahələrdə integrasiyalı idarəçiliyin gücləndirilməsinə (müxtəlif Çay Hövzəsi Rayonlarında Hövzə İdarəçiliyi Təşkilatlarının və İctimai Hövzə Şuralarının yaradılmasına olan ehtiyacdən əlavə) ehtiyac vardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, tezliklə su qanunvericiliyinə beynəlxalq (Avropa İttifaqının) qanunvericiliyə müvafiq olaraq bəzi düzəlişlər ediləcəkdir, belə ki, hazırda bu istiqamətdə iş gedir.

Praktiki olaraq bəzi dövlətlərarası əməkdaşlığın (o cümlədən İran-Azərbaycan Komissiyası, Samur çayı ilə əlaqədar Azərbaycan-Rusiya əməkdaşlığı kimi "müvafiq inzibati və idarəçilik tədbirlərinin formalaşdırılması" kimi) mövcudluğuna baxmayaraq, regionda beynəlxalq əməkdaşlıq tam səviyyədə deyildir və kompleks çay hövzəsinin idarəçiliyi yanasmasını qəbul etmir. Həmçinin, transsərhəd əməkdaşlıq formalarının yaradılmasına dair heç bir

spesifik çərçivə yoxdur.

Monitoring proqramlarına ehtiyac su qanunvericiliyi çərçivəsində qəbul edilmişdir və uyğun monitoringlər aparılır. Rəsmi şəkildə bunlar spesifik çay hövzələrində müəyyənləşdirilmiş xüsusi su obyektləri ilə əlaqələndirilməmişdir (SÇD yanaşmasına əsasən), buna baxmayaraq iki çay hövzəsində SÇD-nə uyğun monitoring proqramları əsasında pilot layihələr işlənilib hazırlanır. Lakin praktikada monitoring proqramları texniki və maliyyə potensialının çatışmazlığına görə məhduddur.

4.1.2 Şəhər Çirkab Suları Direktivinə Uyğunluq

ŞÇS-larının toplanması və təmizlənməsinin qiymətləndirilməsi	Az Ekvivalent
Həssas ərazilərin və aqqlomerasiyaların müəyyənləşdirilməsi	Az Ekvivalent
Öncədən tənzimlənmə və ya icazə vermə sistemlərinin yaradılması	Qismən Ekvivalent
Monitoring proqramları	Az Ekvivalent

Su təchizatı və kanalizasiya üzrə qanunvericiliyin çoxdan bəri mövcud olmasına baxmayaraq, bu, şəhər çirkab sularının toplanması və təmizlənməsinin vəziyyətini qiymətləndirməyə dair tələbləri ehtiva etmir. Hazırda şəhər çirkab sularının buraxılmasına həssas olan ərazilərin müəyyənləşdirilməsi və yaxud müxtəlif miqyaslı aqqlomerasiyaların təsirini qiymətləndirmək üçün heç bir sistem yoxdur.

Mövcud lisenziyalasdırma (razılıq) çərçivələri vardır və onların şəhər çirkab sularına da şamil edilməsi hazırkı lisenziya və ya razılıq sistemi tərəfindən nəzərdə tutulur. Müxtəlif sahələrdən gələn şəhər çirkab su axınlarını idarə etmək üçün sistem, o cümlədən şəhər çirkab su axıntıların monitoringi sistemi gücləndirilməlidir.

4.13 Ekoloji Keyfiyyət Standartları Direktivinə uyğunluq

4.2.3 Ekoloji Keyfiyyət Standartları Direktivinə uyğunluq	Qismən Ekvivalent
---	-------------------

Səth sularına münasibətdə ekoloji keyfiyyət standartlarının sulara tətbiqi sistemi mövcud deyildir, lakin onlar Sovetlər Birliyinin köhnə və elementar çirkənmə indeksinə əsaslanır və istənilən halda sulara Su Çərçivə Direktivinin tələb etdiyi kimi geniş şəkildə tətbiq olunmur (misal üçün, onlar SÇD-nin “prioritet” (çirkəndirici) maddələr siyahısı və onların cəmləşmələrdə müvafiq hədləri kimi geniş deyildir).

4.1.4 Azot maddələri Direktivinə Uyğunluq

Çirkənməmiş suların müəyyənləşdirilməsi və azota həssas ərazilərin təyinatı	Az Ekvivalent
Azot təsirinə həssas zonalar üçün tədbirlər planlarının və qabaqcıl kənd təsərrüfatı təcrübələrinə dair məcəllələrin yaradılması	Az Ekvivalent
Monitoring proqramı	Az Ekvivalent

Hazırda Azərbaycanda heç bir ekvivalent təcrübənin olmadığı güman edilir. Azot maddələrinin müəyyən monitoringinin mövcud olmasına baxmayaraq, bu, azot üzrə rəsmi monitoring proqramının tərkib hissəsi deyildir və azot brələşmələrinin idarə edilməsi sistemi ilə əlaqələndirilməmişdir. Azota Həssas Zonalar təyin olunmamışdır və heç bir idarəçilik planı və yaxud qabaqcıl praktika təlimatı işlənilib hazırlanmamışdır. Bu məsələləri tənzimləyən mövcud təşəbbüslərin genişləndirilməsinə və rəsmi şəkildə həyata keçirilməsinə ehtiyac vardır.

4.1.5 Daşqınlar üzrə Direktivə Uyğunluq

İlkin daşqın qiymətləndirməsinin aparılması	Az Ekvivalent
Daşqın təhlükəsi xəritələrinin, daşqın riski xəritələrinin və daşqın risklərinin idarəçiliyi planlarının hazırlanması	Az Ekvivalent

Daşqınların qarşısının qalınması və daşqınlara cavab reaksiyaları üzrə kompleks qanunvericilik mövcuddur. Bununla belə, heç bir ümumi integrasiyalı planlaşdırma, risk qiymətləndirməsi və idarəetmə strategiyası yoxdur ki, bu da daşqın hallarının biomüxtəlifliyə təsirlərinin müəyyənləşdirilməsi və onların azaldılması qabiliyyətinə maneçilik törədir. Həmçinin, daşqın qiymətləndirilməsinin aparılması və daşqın risklərinin xəritələşdirilməsi üzrə də az iş görülmüşdür.

4.1.6 Quşlar və Təbii Məskənlər haqqında Direktivə uyğunluq

Növlər və canlı varlıqlar üçün mühafizə olunan ərazilərin təyinatı	Qismən Ekvivalent
Şirin su sahələri üzrə mühafizə olunan ərazilərin reyestrinin yaradılması	Az Ekvivalent

Azərbaycanda biomüxtəlifliyin qorunması kifayət qədər geniş həcmdədir və qanunvericilik vasitəsilə mühafizə olunan ərazilərin kompkes və adaptasiya oluna bilən sistemi verilmişdir. Mühafizə olunan ərazilərin təyinatının Canlılar Aləmi haqqında Direktivin məqsədlərinə və kriteriyalarına tam şəkildə uyğun gəlməsinə və Avropa İttifaqının qanunvericiliyində mövcud olan qoruyucu tədbirlərin tam olaraq təkrarlanmamasına baxmayaraq, Azərbaycandakı ümumi çərçivə Avropa İttifaqının çərçivəsi ilə çox da uyğunsuzluq təşkil etmir və Dövlət nəzarəti və yaxud ikinci dərəcəli normativ aktlar vasitəsilə ciddi nəzarət potensialı mövcuddur. Şirin su ekosistemlərinin mühafizəsini gücləndirmək üçün əsas şirin su biomüxtəlifliyi ərazilərinə, şirin su biomüxtəlifliyinin davamlı mövcudluğu və dayanıqlılığı üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olan, lakin hazırda qorunmayan sahələrin təyin edilməsinə ayrıca diqqət yetirilməlidir. Milli əhəmiyyətli sahələr kimi müəyyənləşdirilmək üçün sahələrin seçilməsi üzrə seçim kriteriyalarının yaradılması bu işi asanlaşdırır bilər.

Çayların Xüsusi Mühafizə olunan Təbiət Ərazilərinin sərhədlərinə düşən hissələri qanunvericiliyin ümumi tələblərinə uyğun olaraq qorunur və bu yanaşma tətbiq olunursa, sahələrin heç bir rəsmi reyestri çox güman ki yoxdur və eləcə də təbiətin mühafizəsi qanunvericiliyinin və su qanunvericiliyinin bir-biri ilə əlaqələndirilməsini təmin edəcək formal mexanizm mövcud deyildir.

4.1.7 Digər Qanunvericilik

Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi	Az Ekvivalent
Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə	Az Ekvivalent
İctimai iştirakçılıq və informasiya əldə etmək	Qismən Ekvivalent

Hazırkı qanunvericilik Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsinə (ƏMTQ) dair məhdud prosedurlar təmin edir, lakin bu, Avropa İttifaqının Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi Direktivinin və yaxud Espoo Konvensiyasının məqsəd və kriteriyalarına cavab vermir. Hazırda layihəsi hazırlanan yeni qanunvericilik aktları bu alətləri yaxından əks etdirir, lakin daha sıx şəkildə ekvivalent olması üçün əlavə təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır.

Hazırda strateji ekoloji qiymətləndirməni aparmaq üçün heç bir qanun və yaxud digər prosedur mövcud deyildir.

Azərbaycanda informasiya azadlığı və informasiya, o cümlədən ekoloji informasiya əldə etməyə dair nisbətən geniş qanunverici çərçivə mövcuddur, buna baxmayaraq Avropa İttifaqı və digər beynəlxalq konvensiyaların çərçivəsindəki ekvivalent qanunvericiliyin tələblərini yalnız qismən əks etdirir. Ekoloji informasiya və xüsusən də ictimaiyyətin iştirakına gəldikdə, qanunvericilik ictimaiyyət üçün informasiya sorğusu və ya ətraf mühitə dair qərar vermə prosesində iştirak üzrə hüquqları müəyyənləşdirir.

4.2 Təvsiyələr

Təvsiyə 1. Çay hövzəsinin idarəçiliyi üzrə gələcəyə baxış və strategiyanın işlənilib hazırlanması

Donor cəmiyyəti tərəfindən dəstəklənən müxtəlif təşəbbüslərə və dövlət orqanları tərəfindən onun etibarlılığı və səmərələrinin tanınmasına baxmayaraq, Azərbaycanda su siyasəti və qanunvericilik hələ də çay hövzəsinin idarəçiliyi yanaşması ilə uyğunlaşdırılmamışdır. Ətraf mühitdən istifadə edən və ona təsir göstərən iqtisadi sahələrdə inteqrasiyalı yanaşmanın lazım olduğu getdikcə daha çox. Dünya miqyasında qəbul edilir, və beləliklə də su idarəçiliyi və ətraf mühitin mühafizəsi məsələlərinin sıx əməkdaşlığı olmadan şirin su ekosistemlərinin, təbii məskənlərin və vəhşi təbiətin qorunmasını necə tam şəkildə təmin edə bilmək çətin görünür.

Buna görə də yüksək prioritet kimi, Azərbaycanda ÇHİ sisteminin işlənilib hazırlanmasına diqqət yetirilməlidir. Bu, ilk növbədə bütün aidiyyəti sahələrdən (su, ətraf mühit, kənd təsərrüfatı və s.) maraqlı tərəfləri cəlb edərək, ÇHİ-ni tətbiq etmək və onu inkişaf etdirmək üçün **baxış və strategiyanın** işlənilib hazırlanması vasitəsilə həyata keçirilməlidir. Strategiyanın hazırlanması üçün birinci şərt milli səviyyədə bütün maraqlı tərəflərin paylaşıdığı ümumi baxışdır, daha sonra isə ÇHİ üçün siyasi, inzibati və tənzimləyici sistemlər vacibdir. Milli baxışın formalaşdırılması və dəqiq strateji məqsədlərin işlənilib hazırlanmasının nə üçün vacib olduğunu təsdiqləyən bir sıra səbəblər mövcuddur:

- Onlar tənzimləyici islahatlar üçün siyasi qərar qəbul edilməsindən (və bunun üçün dövlət maliyyə vəsaitlərinin ayrılmasından) ötrü zəruri dəstəkdir.
- Ümumi qəbul edilmiş baxış özü ilə bütün maraqlı tərəflər arasında ölkənin təbii mühitinə vacibliyinin anlaşılmasını təşviq edən proses gətirir.
- Onlar hər bir sektorla əlaqədar milli məsələləri vurğulayır və bütün dövlət orqanlarını və qeyri-hökumət qurumlarını və maraqlı tərəfləri ortaq prosesdə bir araya gətirir.
- Onlar milli siyasətin formalaşdırılması üçün prioritetlər və su siyasətini digər sahələrlə (o cümlədən ətraf mühit sahəsi ilə) inteqrasiya etməkməqsədlərinə dair ümumi anlayış formalaşdırır.

ÇHİ üçün milli baxışın formalaşması bütün aidiyyəti təşkilatlar arasında və əsas maraqlı tərəflərlə əməkdaşlıq şəraitində həyata keçiriləcək kompleks və hərtərəfli bir prosesə təkan verir. O, təkrarlanan prosesdir (milli baxış düzgün qiymətləndirmə prosesinə əsasən müntəzəm olaraq nəzərdən keçirilməli və uyğunlaşdırılmalıdır) və bilik, potensial və ambisiyalar inkişaf etdikcə o da təkmilləşdirilə bilər.

Milli baxışın özündə nələri ehtiva etməsinə dair yanaşmanı formalaşdırmaq lazımdır. Su sektoru kimi formalaşmış və oturmuş bir sahə üçün bu yanaşma mövcud mövqenin icmallaşdırılmasından (o cümlədən sudan istifadə edən müxtəlif sahələri nəzərdən keçirməklə) və sahə üzrə ambisiyaların və məqsədlərin qiymətləndirilməindən başlamalıdır. Müxtəlif iqtisadi sahələr üzrə məqsədlər müxtəlif ola bilər, lakin onlar milli baxışda əks etdirilməlidir. Müxtəlif sahələri nəzərə alaraq, baxış gələcəyin gerçək, etibarlı və həvəsləndirici təsəvvürünü təqdim etməlidir. Ən azı milli baxışa daxil ediləcək iki əsas element bunlardır: ümumi məqsədlər və prioritetlər – su sektoru üzrə niyyətlərin və hədəflərin əsas siyasi bəyanatı kimi və ümumi prinsiplər və istiqamətlər – hər bir sahəvi və ya yarımsahəvi strategiyada uyğunluğun və ümumi məqsədlərin təmin edilməsi üçün.

UNECE-nin dəstəyi ilə işlənilib hazırlanmış Milli Su Strategiyasının layihəsi hökumət tərəfindən qəbul edilməsi mühüm addım olar.

Təvsiyə 2. Çay hövzəsinin idarəçiliyi sahəsində ilk addımlar

Milli baxış və strategiyanın işlənilib hazırlandığı zaman ÇHİ yanaşması istiqamətində hazırkı tərəqqi davam etdirilməli və ən azından qeyri-rəsmi şəkildə daha da inkişaf etdirilməlidir. Kompleks siyasi, qanunverici və inzibati tədbirlərin hazırlanması.

Hazırda ÇHİ ilə əlaqədar tədbirlər layihə fəaliyyətləri vasitəsilə qeyri-rəsmi şəkildə həyata keçirilir və əsas etibarilə bir çay hövzəsinə - Mərkəzi Kür Çay Hövzə rayonuna əsaslanır. Digər çay hövzələri də müəyyənləşdirilməli və ÇHİ idarəçiliyi prinsiplərinin bu rayonlarda tətbiqi üçün ilkin addımlar atılmalıdır.

Eyni zamanda, ÇHİ üzrə potensialın formalaşdırılması üçün tədbirlər görülməlidir. Potensialın formalaşdırılması üçün əsas diqqət yetiriləcək sahələrə aşağıdakıları aid etmək olar:

- Dövlət rəsmilərinə ÇHİ və SEİ prinsipləri üzrə daha ümumi şəkildə təlimlər keçmək.
- Hazırda dövlət təşkilatlarının daxilində adekvat şəkildə mövcud olmayan modelləşdirmə və planlaşdırmanı

həyata keçirmək üçün bacarıqların və məlumatın inkişaf etdirilməsi.

- Dövlət təşkilatları ilə sahələrarası koordinasiyanın təşviq edilməsi, məsələn su ehtiyatlarının integrasiyalı siyasəti komitəsi vasitəsilə.
- Şirin su ekosistemlərinin statusunun və insan fəaliyyətlərinin onlara təsirinin daha yaxşı anlayışını əldə etmək üçün SÇD-də nəzərdə tutulan qiymətləndirmələrin aparılması lazımdır. Xüsusən də, hövzədə müxtəlif su istifadəçiləri üçün ən yaxşı bölgünün (həm iqtisadi və həm də səmərəlilik baxımından) hansı olacağına dair təhlil və biliyə ehtiyac vardır.

Tövsiyə 3. Qanunverici sənədlərdə islahat

Son nəticədə hökumətin bütün səviyyələrinin razılaşdırılmış planlaşdırma hədəfinə malik olmasını, özəl sektorun gələcək investisiyaları aydın şəkildə prioritetləşdirməsini və ətraf mühitin mühafizəsini təmin etmək üçün bütün ÇHİP-larının rəsmi şəkildə Hökumət tərəfindən təsdiq edilməsinə ehtiyac yaranacaqdır. Buna yalnız qanunvericilikdə islahat aparmaqla müvəffəq olmaq mümkündür. Ümumi strategiyanın tərkib hissəsi kimi və su idarəçiliyinin integrasiyalı, çay hövzəsinin idarəçiliyi yanaşması əsasında təkrar formalaşdırılması məqsədlə həzırkı Su Məcəlləsində əhəmiyyətli islahatlar aparmaq üçün baxış ilə uzlaşan prosesə başlamaq lazımdır.

Tövsiyə 4. Su monitorinqi proqramlarının gücləndirilməsi

Ümumiyyətlə, səth və qrunat sularının kəmiyyət və keyfiyyət monitorinqinin təkmilləşdirilmiş koordinasiyası və uyğunlaşdırılması həvəsləndirilməlidir. Su kəmiyyəti və keyfiyyəti üzrə etibarlı, vaxtında, yaxşı keyfiyyətli və ictimaiyyətə açıq məlumatın əldə edilməsi işlək su idarəçiliyi və planlaşdırma sisteminin ilkin işarələridir. Su kəmiyyəti və keyfiyyətinin monitorinqini gücləndirmək üçün:

- Su monitorinqi proqramları genişləndirilməlidir ki, bütün əsas ekoloji təhlükələrin monitorinqinin aparılması təmin edilsin, o cümlədən ekoloji keyfiyyət standartlarının və şəhər çirkab sularının və azot birləşmələri ilə əlaqədar axınların monitorinqinin həcmi genişləndirilsin.
- Məlumatın toplanması, yoxlanması və idarəçiliyinə yeni texnologiyaların və yanaşmaların tətbiq edilməsi imkanı ilə birlikdə monitorinq infrastrukturuna (o cümlədən institusional potensialın formalaşdırılmasına) yenilənmiş investisiyaların yatırılmasına ehtiyac vardır. Bir çox hallarda, daha böyük avtomatlaşdırma və real vaxtda monitorinqin əlavə edilməsi ilə müasirləşdirilə bilər.
- Monitorinq üzrə cavabdeh olan müxtəlif departamentlər vasitəsilə koordinasiya və uyğunlaşdırmada təkmilləşdirmələr mühümdür, belə ki, bunlar üst-üstə düşmələrdən qaçınmağa və toplanan informasiyanın daha geniş səviyyədə əldə edilən olmasına kömək edir. Buna birgə su kəmiyyəti və keyfiyyəti stansiyaları kimi integrasiyalı monitorinq yanaşmalarından istifadə daxildir.

Tövsiyə 5. Nitratların(Azot) idarə edilməsi sisteminin gücləndirilməsi

Hazırda Azərbaycanda azot maddələrinin idarə edilməsi üçün heç bir kompleks sistem mövcud deyildir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, azot birləşmələrinin təsirinin monitorinqini aparmaq və onu qiymətləndirmək üçün rəsmi sistemlər ümumi su monitorinqi proqramına daxil edilməlidir. Hazırda azota həssas ərazilərin aydın təyinatına imkan verən məlumat mövcud olmasa da, ən azından həssaslığın göstəricisi olan yerdə ilkin xəbərdarlıq prinsipinə əsaslanaraq şərti AHZ-lar (Azota Həssas Zonalar) müəyyənləşdirilə bilər. Aralıq idarəetmə planları və ya qabaqcıl təcrübə məcəllələləri də qəbul edilməlidir.

Tövsiyə 6. Daşqın və Fəlakət Risklərinin Qiymətləndirilməsi və İdarə olunması

Son illərdə su ilə əlaqədar risklər, o cümlədən daşqın və quraqlıq riskləri artmışdır. Daşqın risklərinə və onun nəticələrinin aradan qaldırılması planlarına milli fəlakət risklərinin qiymətləndirilməsi və idarəçiliyi ilə birlikdə yüksək prioritet verilməlidir və riskin idarə olunması və planlaşdırılmasına, o cümlədən ətraf mühitə təsirle əlaqədar risklərə diqqət artırılmalıdır.

Tövsiyə 7. Təbii məskənlər

Bir sıra əsas sahələrdə biomüxtəlifliyin qorunmasının gücləndirilməsi üçün mövcud qanunvericiliyə düzəlişlər nəzərdən keçirilməlidir. Xüsusən də qanunvericiliyə düzəlişlər milli park və ya digər qorunan ərazi kimi müəyyənləşdirilmək üçün uyğun sahələrin seçilməsi üzrə spesifik (müfəssəl) kriteriya təmin etməlidir. Qanunvericiliyə düzəlişlər yeni təyinatları həyata keçirmək üçün inzibati gücləndirmə və artan monitorinq və qiymətləndirmə vasitəsilə dəstəklənməlidir (hansı

ki, bunlar şirin su məskənlərini tam şəkildə nəzərə almalıdır). Bundan başqa, yeni qanunvericilik Aİ Direktivlərində müəyyənləşdirilən tələblərə oxşar bəzi spesifik qorunma tələblərini gücləndirməlidir, misal üçün müəyyən növlərin rahatlığının pozulmasının qadağan edilməsi və ya plan və ya layihə qiymətləndirməsinə dair tələblər və s.

Tövsiyə 8 İcazə və nəzarət sisteminin gücləndirilməsi.

İcazə sistemi SEİE üçün əsas tənzimləyici alət olduğundan sudan istifadəyə icazə sisteminin gücləndirilməsi vacibdir. Bu funksiya yaradılacaq həvzə idarəetmə orqanlarına verilməlidir. Hal hazırda icazə sisteminin icrası maliyyə və s çətinliklə görə zəifdir.

Bu sistemə əməl olunma prosedurlarına monitoring və nəzarət daxildir. Bu funksiyalar mövcud qanunvericiliyə görə ayrıdır(bölüşdürülmüşdür). İnspeksiya və icra olunmaya nəzarət üzrə təşkilatlararası əməkdaşlıq (əsasən qanunvericilik sahəsində) gücləndirilməlidir.

İcazə sisteminə əmələtmə sahəsində fəaliyyət(xüsusilə də öz fəaliyyətinin monitoringi) zəifdir. Sudan istifadənin həcmi və çirklənmə həddlərini , o cümlədən sudan istifadənin hansı növü üçün üçün icazə tələb olunmaması həddlərinin müəyyənləşdirilməsi də daxil olmaqla kateqoriyalara bölmək bu sistemin səmərəliliyini artırır.

Tövsiyə 9. SEQ və ƏMTQ

SEQ və ƏMTQ haqqında yeni qanun layihəsinin işlənməsi istiqamətində hazırkı işlər davam etdirilməlidir. Əsas diqqət yeni qanunun Avropa İttifaqının ƏMTQ və SEQ Direktivlərinin və ƏMTQ Konvensiyasının və ƏST Protokolunun məqsədlərinə və kriteriyalarına sıx şəkildə uyğun gəlməsinə yetirilməlidir.

İSTİNAD OLUNAN SƏNƏDLƏR

1. Adışırın Ələkbərov. Azərbaycanın qurut suları http://www.hydrology.nl/images/docs/ihp/groundwater_governance/Groundwater_of_Azerbaijan.pdf
2. Azərbaycanın Su Strategiyasının layihəsi. www.unece.org
3. Azərbaycanın iqtisadi və sosial coğrafiyası. Bakı, 2010 (Azərbaycan dilində)
4. Avropanın ətraf mühiti – Qiymətləndirmələrin Dəyərləndirməsi. Su və aidiyyəti Ekosistemlər.
5. "Qanıx (Alazan) Pilot Çay Hövzəsinin İdarəçiliyi Planı – Azərbaycan" (2011), "Kür Çayı – Ermənistan, Gürcüstan, Azərbaycan üzrə Transsərhəd Çay Hövzəsinin İdarəçiliyi Mərhələ II" Avropa İttifaqı layihəsi (2007/1341398) çərçivəsində hazırlanmışdır.
6. Azərbaycanın Gəncəçay Hövzəsinin İdarəçilik Planının layihəsi. Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilən layihə: Kür çayının Transsərhəd Çay İdarəçiliyi, Mərhələ II
7. Təlimat Sənədi №31, Su Çərçivə Direktivinin həyata keçirilməsində ekoloji axınlar, fevral 2015
8. Qafqaz Ölkələrinin (Ermənistan, Azərbaycan, Gürcüstan) Pilot Çaylarında qurut sularının monitorinqi üzrə Təlimat, EPIRB Mükavilə № 2011/279-666, May 2014
9. Mamedov M.A. Azərbaycanın hidroqrafiyası. Bakı, 2012, 253 səhifə
10. Müseyibov M. Azərbaycanın fiziki coğrafiyası. Bakı
11. Milli Su Təchizatı və Kanalizasiya layihəsi, 2007, Bakı, www.azersu.az
12. UNDP/SIDA layihəsi: Kür-Araz çay hövzəsinin transsərhəd deqradasiyasının azaldılması. Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstanın su sektorunun institusional alətləri, Tbilisi, 2005
13. UNDP/SIDA layihəsi: Kür-Araz çay hövzəsinin transsərhəd deqradasiyasının azaldılması. Kür-Araz çay hövzəsinin transsərhəd deqradasiyasının azaldılması üzrə qanunvericilik ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi. Tbilisi 2005.
14. Çay Hövzəsinin İdarəçiliyində İctimaiyyətin iştirakı. Qərar qəbul edənlər üçün Təlimatlar. Avropa İttifaqının maliyyələşdirdiyi layihə: Kür çayının Transsərhəd Çay İdarəçiliyi, Mərhələ II
15. Xəzər dənizinə axan kiçik çayların qorunması, ictimaiyyətin iştirakı ilə. Təlimat. İHPA QHT. Bakı, 2006.
16. Mərkəzi Kür Hövzəsinin İdarəçiliyi Sahəsi üçün Çay Hövzəsinin İdarəçiliyi Plan, 2015
17. Rüstamov S.G., Qaşqay R.M. Azərbaycan SSR-in çaylarının su ehtiyatları, Bakı, Elm nəşriyyatı 1989, 180 səhifə
18. Avropa İttifaqının mədən sənayelərində əmələ gələn tullantıların idarəçiliyi üzrə Direktivi. J Rizo, Avropa Komissiyası, Ətraf Mühit üzrə Baş Direktorluq, Brüssel, iyun 2014
19. USAID Təmiz Enerji və Su Proqramı. Nümayiş layihələrinin Seçimi üzrə Ehtiyacların və İmkanların Qiymətləndirilməsi Hesabatı, avqust 2012.
20. USAID Təmiz Enerji və Su Proqramı. Çay Hövzəsinin İdarəçiliyinin Planlaşdırma Prosesi üzrə Konseptual Çərçivə, iyun 2012
21. Verdiyev R. G. Şərqi Qafqaz çaylarının su ehtiyatları iqlim dəyişikliyi şəraitində. Bakı, 2002, Elm nəşriyyatı, 224 səhifə
22. www.eco.gov.az
23. www.economy.gov.az
24. www.stat.gov.az

WWF Azerbaijan

Old City, 6th Boyuk Gala str.,
Turn 11,
AZ1001 Baku, Azerbaijan
Tel/Fax: +994 12 49 22 504 /509
www.panda.org/azerbaijan

WWF Qafqaz Proqram Ofisi

11, M. Aleksidze küçəsi,
0193, Tbilisi, Gürcüstan
Tel: (+995 32) 2237500
www.panda.org/caucasus

WWF Almaniya

Reinhardtstr. 18
10117 Berlin
Tel.: 030 311777-700
<http://www.wwf.de/>

+100

WWF is active in over 100 countries, on 5 continents

+5000

WWF has over 5000 staff worldwide

+5M

WWF has over 5 million supporters

1961

WWF was founded in 1961

Why we are here

To stop the degradation of the planet's natural environment and to build a future in which humans live in harmony and nature.